

**ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ
(ΞΕΝΟΦΩΝ, ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ)**

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Τόμος 7ος

Ομάδα συγγραφής:

Κυριακή Διαλησμά

Άρης Δρουκόπουλος

Ευαγγελία Κουτρομπέλη

Γεράσιμος Χρυσάφης

Υπεύθυνοι για το Παιδαγωγικό

Ινστιτούτο

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ, Σύμβουλος

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ,

Μόνιμος Πάρεδρος

Επιτροπή κρίσης:

Αθανάσιος Βερτσέτης

Αγγελική Στασινοπούλου

Κώστας Σταύρου

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας Υπουργείου
Παιδείας, δια Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Κ. Διαλησμά - Α. Δρουκόπουλος
Ε. Κουτρομπέλη - Γ. Χρυσάφης**

**ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ
(ΞΕΝΟΦΩΝ, ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ)**

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Τόμος 7ος

**Το εικονογραφικό υλικό και οι
χάρτες του βιβλίου προέρχονται
από εκδόσεις Μουσείων και
Εκδοτικών Οίκων, τους οποίους το
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ευχαριστεί
θερμά. Ιδιαίτέρως ευχαριστεί την
Εκδοτική Αθηνών και το
Νομισματικό Μουσείο Αθηνών**

Επιγραφή με
ονόματα
«ερμοκοπιδών»
(Μουσείο
Αρχαίας
Αγοράς)

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6

Δομή και περιεχόμενο

Το 6ο βιβλίο του Θουκυδίδη περιλαμβάνει τις εξής ενότητες:

1. Κεφ. 1 Πρόλογος. Οι Αθηναίοι σχεδιάζουν εκστρατεία με στόχο την υποταγή της Σικελίας.

2. Κεφ. 2-5 «Αρχαιολογία» της Σικελίας. Πρώτοι κάτοικοι, ελληνι-

κός αποικισμός, ελληνικές πόλεις στη Σικελία.

3. Κεφ. 6 «Αφορμή» της Σικελικής εκστρατείας. Η σικελική πόλη Έγεστα ζητάει βοήθεια από την Αθήνα στη διαμάχη της με τον γειτονικό Σελινούντα. Αποστολή Αθηναϊκής πρεσβείας στη Σικελία για να διερευνήσει τις δυνατότητες επέμβασης.

4. Κεφ. 7 Αψιμαχίες Αθηναίων-Λακεδαιμονίων στο Άργος και τη Χαλκιδική, με τις οποίες κλείνει το 16ο έτος του πολέμου.

5. Κεφ. 8 Επιστροφή της Αθηναϊκής πρεσβείας από τη Σικελία. Αποφασίζεται εκστρατεία και εκλέγονται στρατηγοί ο Αλκιβιάδης, ο Νικίας και ο Λάμαχος (415 π.Χ.)

6. Κεφ. 9-15 Δημηγορία του Νικία. Προβάλλει τις δυσκολίες της εκστρατείας στον Αθηναϊκό δήμο και εισηγείται ματαίωσή της.

- 7. Κεφ. 16-19 Δημηγορία Αλκιβιάδη.** Αναιρεί τα επιχειρήματα του Νικία και υποστηρίζει ένθερμα την πραγματοποίηση της εκστρατείας.
- 8. Κεφ. 20-26 Οι Αθηναίοι αποφασίζουν την εκστρατεία στη Σικελία και δίνουν στους στρατηγούς απόλυτη εξουσία (στρατηγοί «αυτοκράτορες») για την προετοιμασία και την πραγματοποίησή της.**
- 9. Κεφ. 27-29 Το Επεισόδιο των Ερμών.**
- 10. Κεφ. 30-32 Αναχώρηση του Αθηναϊκού στρατού και στόλου για τη Σικελία.**
- 11. Κεφ. 33-41 Δημηγορίες, στις Συρακούσες της Σικελίας, του Ερμοκράτη και του Αθηναγόρα. Ο Ερμοκράτης ζητεί συμμαχία των πόλεων της Σικελίας και αίτηση βοήθειας από Κόρινθο και Σπάρτη για την αντιμετώπιση των Αθηναίων, ο Αθη-**

ναγόρας θεωρεί απίθανη μια εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία.

12. Κεφ. 42-60 Άφιξη των Αθηναίων στη Σικελία. Αναζήτηση συμμάχων. Συσκέψεις των στρατηγών περί του πρακτέου.

13. Κεφ. 60-62 Ανάκληση του Αλκιβιάδη στην Αθήνα και διαφυγή του στη Σπάρτη, στην οποία αποκαλύπτει τα σχέδια των Αθηναίων για τη Σικελία.

14. Κεφ. 63-71 Οι Αθηναίοι στις Συρακούσες. Μάχη με τους Συρακουσίους.

15. Κεφ. 72-88 Δημηγορίες Ερμοκράτη και Ευφόρου στη Σικελική πόλη Καμάρινα, σύμμαχο των Αθηναίων. Ο Ερμοκράτης ζητάει να εγκαταλείψει η πόλη τη συμμαχία, ο Εύφορος, να παραμείνει η πόλη σύμμαχος της Αθήνας. Η Καμάρινα αποφασίζει να μείνει ουδέτερη.

16. Κεφ. 89-94 Στη Σπάρτη φτάνουν πρέσβεις από τις Συρακούσες και ο Αλκιβιάδης συμβουλεύει Κορινθίους και Σπαρτιάτες πώς να βοηθήσουν τους Συρακουσίους εναντίον των Αθηναίων. Με την άφιξη της πρεσβείας των Συρακουσίων στη Σπάρτη κλείνει το 18ο έτος του πολέμου.

17.Κεφ. 95-104 Οι Αθηναίοι πολιορκούν τις Συρακούσες. Θάνατος του Λάμαχου. Ο Νικίας μένει μόνος αρχηγός του Αθηναϊκού στρατού και στόλου στη Σικελία. Στον Τάραντα φτάνουν με λίγα πλοία ο Σπαρτιάτης στρατηγός Γύλιππος και ο Κορίνθιος Πυθήνας για να βοηθήσουν τους Συρακουσίους (414 π.Χ.).

18. Κεφ. 105. Αψιμαχίες στο Άργος μεταξύ Αθηναίων και Λακεδαιμονίων.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ

1. Κατάνη	6. Έγεστα.	11. Θεοδοσία
2. Λεοντίνοι	7. Ιμέρα	12. Τραπεζούς
3. Καμάρινα	8. Θούριοι	13. Κερασούς
4. Γέλα	9. Νεάπολις	14. Αμισός
5. Σελινούς	10. Ολβία	15. Σινώπη

- Μέλη Αθηναϊκής συμμαχίας
- Μέλη Πελοποννησιακής συμμαχίας
- Ουδέτερες ελληνικές περιοχές
- Σφαίρα πολιτικής-οικονομικής επιρροής **Αθηνών**
- Σφαίρα πολιτικής-οικονομικής επιρροής **Σπάρτης**
- Εκστρατεία Περικλέους στον Εύξ. Πόντο (437 π.Χ.)

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαια 1-29

Περίληψη

Ο Θουκυδίδης αρχίζει την αφήγηση των «Σικελικών» -της εκστρατείας των Αθηναίων στη Σικελία με στόχο την υποταγή της- δηλώνοντας ότι οι Αθηναίοι ξεκίνησαν να υποτάξουν ένα μεγάλο νησί, για το οποίο δεν ήξεραν σχεδόν τίποτα (βλ. πρθ. 1, σελ.15) μολονότι η γνώση του εδάφους και του ανθρώπινου δυναμικού του αντιπάλου είναι απαραίτητη προϋπόθεση επιτυχίας σε μια στρατιωτική επιχείρηση. Στην αφήγηση παρεμβάλλονται οι δημηγορίες του Νικία και του Αλκιβιάδη, εκλεγμένων στρατηγών του Αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος. Μέσω των δημηγοριών ο Θουκυδίδης εκφράζει αντιθετικά τις αντιρρήσεις

πολλών Αθηναίων (δημηγορία Νικία) αλλά και την επιθυμία άλλων (δημηγορία Αλκιβιάδη) για την πραγματοποίηση αυτής της εκστρατείας.

Και ενώ υπερισχύει η άποψη του Αλκιβιάδη και αρχίζει να συγκροτείται μεγάλος και άρτια εξοπλισμένος και εφοδιασμένος στόλος με προορισμό τη Σικελία, η καταστροφή των «Ἑρμῶν», πράξη ασέβειας και περιφρόνησης των θεών, των οποίων τη βοήθεια θα επικαλεστούν οι Αθηναίοι για την ευόδωση της εκστρατείας, σκιάζει τις προετοιμασίες, ερμηνεύεται ως κακός οιωνός από τους περισσότερους Αθηναίους και, το χειρότερο, οι υποψίες στρέφονται στον Αλκιβιάδη, τον πιο ένθερμο εμπυχωτή και υποστηρικτή της εκστρατείας. Παρά τις διαμαρτυρίες του και την απαίτησή του να δικαστεί πριν την αναχώρηση του στόλου και να εξαρτηθεί η

συμμετοχή του στην εκστρατεία από την απόφαση του δικαστηρίου, οι Αθηναίοι προκρίνουν να διατηρήσει το αξίωμα του στρατηγού αυτοκράτορα και να ξεκινήσει για τη Σικελία.

Με αυτή την απόφαση οι Αθηναίοι, πριν ακόμα ξεκινήσει ο στόλος, έχουν ήδη διαπράξει δύο σφάλματα ανεπίτρεπτα για μια τόσο έμπειρη στρατιωτικά και πολιτικά δύναμη:

α) Δεν φρόντισαν να έχουν ακριβή εικόνα των πολιτικών και στρατιωτικών δεδομένων στη Σικελία.

β) Αφησαν να αναχωρήσει ως υπόδικος ο πιο ικανός στρατηγός τους, η «ψυχή» της εκστρατείας.

Στο 7ο βιβλίο ο Θουκυδίδης θα περιγράψει τον τραγικό τρόπο με τον οποίο πλήρωσαν οι Αθηναίοι αυτά τα δύο σφάλματα.

1. Τον ίδιο χειμώνα ο Αθηναίοι σχεδίαζαν να στείλουν στόλο στη Σικελία... και, αν μπορούσαν, να την υποτάξουν. Οι περισσότεροι από τους Αθηναίους δεν ήξεραν, ούτε την έκταση της Σικελίας ούτε τον αριθμό των κατοίκων της, Ελλήνων και βαρβάρων, ούτε υποπτεύονταν ότι θα άρχιζαν έναν πόλεμο, ο οποίος ελάχιστα θα διέφερε σε σπουδαιότητα από τον πόλεμο εναντίον των Πελοποννησίων. [Βιβλίο 6ο, Κεφ. 1 Μετάφραση Αγγέλου Βλάχου]

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαιο 30

Κείμενο

Αθηναῖοι και ξένοι συγκεντρώνονται στο λιμάνι του Πειραιά για να κατευοδώσουν το στόλο

1 Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἤδη ἡ ἀναγωγὴ ἐγίνετο ἐς τὴν Σικελίαν. Τῶν μὲν οὖν συμμάχων τοῖς πλείστοις καὶ ταῖς σιταγωγοῖς ὀκάσι καὶ τοῖς πλοίοις καὶ ὅση ἄλλη παρασκευὴ ξυνείπετο πρότερον εἶρητο ἐς Κέρκυραν συλλέγεσθαι ὡς ἐκεῖθεν ἀθρόοις ἐπὶ ἄκραν Ἰαπυγίαν τὸν Ἰόνιον διαβαλοῦσιν· αὐτοὶ δ' Ἀθηναῖοι καὶ εἴ τινες τῶν συμμάχων παρήσαν, ἐς τὸν Πειραιᾶ καταβάντες ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ ἅμα ἔω ἐπλήρουν

2 τὰς ναῦς ὡς ἀναξόμενοι. Ξυγκατέβη δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὄμιλος ἅπας ὡς

εἶπεῖν ὁ ἐν τῇ πόλει καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, οἱ μὲν ἐπιχώριοι τοὺς σφετέρους αὐτῶν ἕκαστοι προπέμποντες, οἱ μὲν ἑταίρους, οἱ δὲ ξυγγενεῖς, οἱ δὲ υἱεῖς, καὶ μετ' ἐλπίδος τε ἅμα ἰόντες καὶ ὀλοφυρμῶν, τὰ μὲν ὡς κτήσονται, τοὺς δ' εἴ ποτε ὄψοιντο, ἐνθυμούμενοι ὅσον πλοῦν ἐκ τῆς σφετέρας ἀπεστέλλοντο.

γλωσσικά σχόλια

ἀναγωγή (ἀνάγομαι) = αναχώρηση, απόπλους

[εἶρητο] τοῖς σιταγωγοῖς ὀλκάσι καὶ τοῖς πλοίοις = εἶχε δοθεῖ ἐντολή στα πλοία που μετέφεραν τρόφιμα καὶ εφόδια

ὀλκάσι· ὀλκάς (ἔλκω) = φορτηγὸ πλοῖο

πλοῖον (πλέω) = ἐμπορικὸ πλοῖο

παρασκευῆ = 1) πολεμική προετοιμασία 2) επιμελητεία, υπηρεσίες εφοδιασμού που συνοδεύουν ένα εκστρατευτικό σώμα

ὅση ἄλλη παρασκευῆ ξυνείπετο (ξύν + ἔπομαι) [εἴρητο ξυλλέγεσθαι] = [και σε] ὅσα ἄλλα πλοῖα επιμελητείας (ανεφοδιασμού) ακολουθούσαν

ὥς διαβαλοῦσι (μετοχή) = για να διασχίσουν

ἀθρόοις (τοῖς πλείστοις τῶν συμμάχων καὶ τοῖς πλοίοις) = ως επιρρηματικό κατηγορούμενο: ὅλοι μαζί

ἐπὶ ἄκραν Ἴαπυγίαν = με προορισμό το ακρωτήριο της Ιαπυγίας

τὸν Ἴόνιον (κόλπον) = το Ιόνιο πέλαγος

ἐν ἡμέρᾳ ῥητῆ (ῥητός) = την καθορισμένη (για την αναχώρηση) ημέρα

**ἄμα ἔω (ἔως, ἤως) = με την αυγή,
μόλις ξημέρωσε**

ὄμιλος = το πλήθος

ἐπιχώριοι = οι Αθηναίοι

**μετ' ἐλπίδος ἰόντες... ὄψοιντο =
και κατευοδώνοντάς τους με ελπίδα
αλλά και θρήνους (με την προσδο-
κία) ὅτι θα κατακτήσουν τη Σικελία
αλλά (και με την αμφιβολία) για το
αν θα τους ξανάβλεπαν ποτέ.**

**ὅσον πλοῦν... ἀπεστέλλοντο = σε
πόσο μεγάλο ταξίδι μακριά από την
πατρίδα τους αποστέλλονταν**

ερμηνευτικά σχόλια

Μετὰ δὲ ταῦτα

**Αναφορά στο επεισόδιο των «Ἑρ-
μῶν». Οι Ερμές ήταν μαρμάρινες
στήλες με ορθογώνια βάση και πά-
νω το κεφάλι του Ερμή. Τις τοποθε-**

τούσαν στην Αγορά και στα σταυροδρόμια.

θέρους μεσοῦντος

Το θέρος του 415 π.Χ. Αντιστοιχεί στο μήνα Ιούλιο.

Ίαφυγία

Η νοτιοανατολική χερσόνησος της Ιταλίας και το πλησιέστερο προς την Κέρκυρα ακρωτήριο της Ιταλίας.

ἐγίγνετο ἡ ἀναγωγὴ ἐς τὴν Σικελίαν

Η εκστρατεία είναι εντυπωσιακή σε αριθμό πλοίων και ανδρών. Ξέρουμε ότι ο Νικίας είχε προτείνει τουλάχιστον εκατό Αθηναϊκές τριήρεις, εκτός από τις συμμαχικές, και πέντε χιλιάδες οπλίτες, εκτός από τους ελαφρά οπλισμένους (τοξότες και σφενδονήτες) (βλ. πρθ. 2, σελ. 22).

Ο Νικίας όμως αντιτίθεται στην εκστρατεία και μετέχει μόνο επειδή τον εξέλεξαν στρατηγό οι Αθηναίοι,

αφού μάταια προσπάθησε να τους πείσει να μην την πραγματοποιήσουν. Αντίθετα, ο Αλκιβιάδης, που με ενθουσιασμό την υποστηρίζει, μετέχει βαρυνόμενος με την κατηγορία της ασέβειας, υπόδικος, αφού το αίτημά του να δικαστεί, και μόνο αν αθωωθεί να παραμείνει στρατηγός, δεν έγινε δεκτό.

ἔς Κέρκυραν ξυλλέγεσθαι

Με δεδομένο ότι τα σιταγωγὰ και τα πλοία εφοδιασμοῦ ἦταν αργοκίνητα και ὅτι συμμαχικά πλοία ἔρχονταν ἀπὸ μακρινές περιοχές για να προστεθοῦν στο στόλο, ἡ συγκέντρωσή τους στην Κέρκυρα εξοικονομοῦσε χρόνο και ἀπάλλασσε ἀπὸ επιπλέον κόπο τα πληρώματα.

Μετ' ἔλπίδος (ὡς κτήσοιντο) καὶ ὀλοφυρμῶν (εἰ ὄψοιντο)

Με αυτές τις δύο λέξεις περιγράφει

ο Θουκυδίδης τα ανάμεικτα συναισθήματα του πλήθους, τα οποία προκαλούνται από το αβέβαιο της έκβασης της εκστρατείας, το φόβο του αγνώστου, τις μεγάλες αποστάσεις, με όλους τους κινδύνους ενός θαλάσσιου ταξιδιού (τρικυμία ή άπνοια θα αποδιοργάνωναν το στόλο), αλλά και την επιθυμία του κέρδους και της δύναμης(βλ. πρθ. 3, σελ. 24). Το λαμπρό θέαμα που αντικρύζουν Αθηναίοι και ξένοι στο λιμάνι ενισχύει την ενδόμυχη ελπίδα τους ότι η Αθήνα δεν είναι δυνατόν να ηττηθεί και οι δικοί τους θα επιστρέψουν σώοι από τη Σικελία.

2. Ο Νικίας αναγκάστηκε να πει ότι... έπρεπε ο στόλος να έχει εκατό τουλάχιστον αθηναϊκά καράβια, από τα οποία θα ήσαν οπλιταγωγά όσα κρίνονταν αναγκαία, και άλλα καράβια, που

θα ζητούσαν από τους συμμάχους. Ο συνολικός αριθμός των οπλιτών, Αθηναίων και συμμάχων, δεν θα έπρεπε να είναι λιγότερος από πέντε χιλιάδες και, αν ήταν δυνατόν, θα έπρεπε να είναι περισσότερος.

[Βιβλίο 6ο, Κεφ. 25
Μετάφραση Αγγέλου Βλάχου]

ερωτήσεις - ασκήσεις

1. Να αναφέρετε, με βάση το κείμενο, τις πληροφορίες που δίνει ο Θουκυδίδης: α) για την οργάνωση της εκστρατείας, β) για την ψυχολογία των Αθηναίων.

2. Να σχολιάσετε την πρόταση «πρότερον εἶρητο ἔς Κέρκυραν ξυλλέγεσθαι» αφού διαβάσετε το Κεφ. 32 του 1ου Βιβλίου (Δημηγορία Κερκυραίων).

3. α) Να σημειώσετε τα προσηγορικά (κοινά) ουσιαστικά του κειμένου που χρησιμοποιούνται στη ΝΕ με την ίδια (π.χ. θέρους) ή διαφορετική σημασία (π.χ. άναγωγή).

β) Να σχηματίσετε όσα περισσότερα σύνθετα και παράγωγα της λέξης «άστός» μπορείτε και να τα εντάξετε σε ΟΣ (π.χ. αστικές συγκοινωνίες).

3. Η επιθυμία του κέρδους

3. Όλους τους έπιασε μεγάλη επιθυμία να φύγουν στην εκστρατεία. Τους πιο ηλικιωμένους, επειδή νόμιζαν ότι θα κατακτήσουν τη Σικελία ή ότι τουλάχιστον δεν διέτρεχαν κίνδυνο με τόσο μεγάλες δυνάμεις. Τους νεότερους, επειδή είχαν την επιθυμία να δουν το μακρινό αυτόν τόπο και να τον γνωρίσουν αλλά και επειδή ήσαν βέβαιοι ότι θα γυρίσουν. Το πλήθος

οι στρατιώτες, επειδή θα έπαιρναν μισθούς αμέσως και επειδή με την επέκταση της κυριαρχίας [της Αθήνας στη Σικελία] θα εξασφάλιζαν για πάντα τη μισθοφορία.

[Βιβλίο 6ο, Κεφ. 24 Μετάφραση
Αγγέλου Βλάχου]

Εύκολα τρίβεται ο άνθρωπος μες
στους πολέμους·

ο άνθρωπος είναι μαλακός, ένα
δεμάτι χόρτο·

χειλία και δάχτυλα που λαχταρούν
ένα άσπρο στήθος

μάτια που μισοκλείνουν στο
λαμπύρισμα της μέρας

και πόδια που θα τρέχανε, κι ας είναι
τόσο κουρασμένα,

στο παραμικρό σφύριγμα του
κέρδους.

Ο άνθρωπος είναι μαλακός και
διψασμένος σαν το χόρτο,

άπληστος σαν το χόρτο [...]

Γ. Σεφέρης «Τελευταίος Σταθμός»
46-53 (Από το Ημερολόγιο
Καταστρώματος Β')

θέματα για συζήτηση

- Να συγκρίνετε τα παραθέματα αρ. 3 (Η επιθυμία του κέρδους) και να συζητήσετε τις απόψεις που εκφράζουν, σε σχέση και με τη σημερινή πραγματικότητα.

- Θεωρείτε δικαιολογημένη τη στάση των Αθηναίων που διαφωνούσαν με την εκστρατεία, όπως περιγράφεται από τον Θουκυδίδη στο 6ο βιβλίο, κεφ. 24; «Έτσι, εξαιτίας του γενικού ενθουσιασμού, ακόμα κι εκείνοι που διαφωνούσαν σώπαιναν, από φόβο μήπως, καταψηφίζοντας, θεωρηθούν κακοί πατριώτες».

(Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος)

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαιο 31

Κείμενο

Η λαμπρότητα του στόλου προκαλεί το θαυμασμό των θεατών

1 Καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ὡς ἤδη ἔμελλον μετὰ κινδύνων ἀλλήλους ἀπολιπεῖν, μᾶλλον αὐτοὺς ἐσήει τὰ δεινὰ ἢ ὅτε ἐψηφίζοντο πλεῖν· ὅμως δὲ τῇ παρουσίᾳ ῥώμῃ, διὰ τὸ πλῆθος ἐκάστων ὧν ἐώρων, τῇ ὄψει ἀνεθάρσουν. Οἱ δὲ ξένοι καὶ ὁ ἄλλος ὄχλος κατὰ θέαν ἦκεν ὡς ἐπ' ἀξιόχρεων καὶ ἀπίστον διάνοιαν. Παρασκευὴ γὰρ αὕτη πρώτη ἐκπλεύσασα μιᾶς πόλεως δυνάμει Ἑλληνικῇ πολυτελεστάτη δὴ καὶ εὐπρεπεστάτη τῶν ἐς ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐγένετο.

Η εκστρατεία είναι η πιο δαπανηρή απ' όλες όσες είχαν οργανωθεί

**ως τότε από ελληνική πόλη με
ελληνικές δυνάμεις**

2 Ἄριθμῳ δὲ νεῶν καὶ ὀπλιτῶν
καὶ ἡ ἔς Ἐπίδαυρον μετὰ Περικλέ-
ους καὶ ἡ αὐτὴ ἔς Ποτείδαιαν μετὰ
Ἄγνωνος οὐκ ἐλάσσωσιν ἦν· τετρά-
κις γὰρ χίλιοι ὀπλίται αὐτῶν Ἀθη-
ναίων καὶ τριακόσιοι ἵππηϊς καὶ τρι-
ήρεις ἑκατόν, καὶ Λεσβίων καὶ Χίων
πεντήκοντα, καὶ ξύμμαχοι ἔτι πολλοὶ

3 ξυνέπλευσαν. Ἄλλα ἐπὶ τε βραχεῖ
πλῶ ὠρμήθησαν καὶ παρασκευῆ
φαύλη, οὗτος δὲ ὁ στόλος ὡς χρό-
νιός τε ἐσόμενος καὶ κατ' ἀμφοτέρα,
οὗ ἂν δέη, καὶ ναυσὶ καὶ πεζῶ ἅμα
ἐξαρτυθείς, τὸ μὲν ναυτικὸν μεγά-
λαις δαπάναις τῶν τε τριηράρχων
καὶ τῆς πόλεως ἐκπονηθέν, τοῦ μὲν
δημοσίου δραχμὴν τῆς ἡμέρας τῶ
ναύτη ἑκάστῳ διδόντος καὶ ναῦς
παρασχόντος κενὰς ἐξήκοντα μὲν
ταχείας, τεσσαράκοντα δὲ ὀπλιτα-

γωγούς καὶ ὑπηρεσίας ταύταις τὰς κρατίστας, τῶν <δὲ> τριηράρχων ἐπιφορὰς τε πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν καὶ ταῖς ὑπηρεσίαις καὶ τὰλλα σημείοις καὶ κατασκευαῖς πολυτελέσι χρησαμένων, καὶ ἐς τὰ μακρότατα προθυμηθέντος ἑνὸς ἑκάστου ὅπως αὐτῷ τινὶ εὐπρεπείᾳ τε ἢ ναῦς μάλιστα προέξει καὶ τῷ ταχυναυτεῖν, τὸ δὲ πεζὸν καταλόγοις τε χρηστοῖς ἐκκριθὲν καὶ ὅπλων καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα σκευῶν μεγάλη σπουδῇ πρὸς **4** ἀλλήλους ἀμιλληθέν. Ξυνέβη δὲ πρὸς τε σφᾶς αὐτοὺς ἅμα ἔριν γενέσθαι, ὧς τις ἕκαστος προσετάχθη, καὶ ἐς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐπίδειξιν μᾶλλον εἰκασθῆναι τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας ἢ ἐπὶ πολεμίους παρα- **5** σκευήν. Εἰ γάρ τις ἐλογίσατο τὴν τε τῆς πόλεως ἀνάλωσιν δημοσίαν καὶ τῶν στρατευομένων τὴν ἰδίαν,

τῆς μὲν πόλεως ὅσα τε ἤδη προετε-
τελέκει καὶ ἃ ἔχοντας τοὺς στρατη-
γοὺς ἀπέστειλε, τῶν δὲ ἰδιωτῶν ἃ
τε περὶ τὸ σῶμά τις καὶ τριήραρχος
ἔς τὴν ναῦν ἀνηλώκει καὶ ὅσα ἔτι
ἔμελλεν ἀναλώσειν, χωρὶς δ' ἃ εἰκὸς
ἦν καὶ ἄνευ τοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου μι-
σθοῦ πάντα τινὰ παρασκευάσασθαι
ἐφόδιον ὡς ἐπὶ χρόνιον στρατείαν,
καὶ ὅσα ἐπὶ μεταβολῇ τις ἢ στρατιώ-
της ἢ ἔμπορος ἔχων ἔπλει, πολλὰ
ἂν τάλαντα ηὔρέθη ἐκ τῆς πόλεως
6 τὰ πάντα ἐξαγόμενα. Καὶ ὁ στό-
λος οὐχ ἦσσον τόλμης τε θάμβει καὶ
ὄψεως λαμπρότητι περιβόητος ἐγένε-
το ἢ στρατιᾶς πρὸς οὓς ἐπῆσαν
ὑπερβολῇ, καὶ ὅτι μέγιστος ἤδη διά-
πλους ἀπὸ τῆς οἰκείας καὶ ἐπὶ μεγί-
στη ἐλπίδι τῶν μελλόντων πρὸς τὰ
ὑπάρχοντα ἐπεχειρήθη.

γλωσσικά σχόλια

§1

**ἀπολιπεῖν ἀλλήλους (ἀπολείπω) =
να αποχωριστούν**

**ἐσῆει αὐτούς (εἰσέρχομαι) = ἐφερ-
ναν στο νου τους**

**τῆ παρούσῃ ῥώμῃ ἀνεθάρσουν =
ἐπαιρναν θάρρος ἀπό την εικόνα
της δύναμης που παρουσιαζόταν
μπροστά τους**

**διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐώρων, τῆ ὄψει
= ἐξαιτίας της αφθονίας ὅλων ὅσων
ἐβλεπαν με τα μάτια τους**

κατὰ θέαν = για να δει το θέαμα

**ἀξιόχρεως = ἀξιόλογος, μεγαλεπή-
βολος, ἐξαίρετος**

ἄπιστος = ἀπίστευτος

**ἐπ' ἀξιόχρεων καὶ ἄπιστον διάνοι-
αν = με τη σκέψη ὅτι ἦταν κάτι το**

εξαιρετικό και απίστευτο

παρασκευῆ = στρατιά

**πολυτελεστάτη (πολυτελής) =
πολύ δαπανηρή, πολυδάπανη**

§3

**εὐπρεπεστάτη (εὐπρεπής) = πολύ
λαμπρή, πολυτελής**

**παρασκευῆ φαύλη = με στρατιά
κακώς οργανωμένη και εξοπλισμέ-
νη, με ασήμαντη προετοιμασία**

στόλος = εκστρατεία

**κατ' ἀμφοτέρα ναυτικῶ καὶ πεζῶ
ἐξαρτυθείς = αφού εφοδιάστηκε
και με τα δύο, δηλαδή και πλοία και
πεζικό**

**ἐκπονηθέν (ἐκπονοῦμαι) = αφού
εξοπλίστηκε**

**τὸ δημόσιον = η πολιτεία, το δημό-
σιο ταμείο**

**ἐπιφοράς· ἐπιφορά = επίδομα,
επιμίσθιο**

**ἔς τὰ μακρότατα προθυμηθέντος
ένος ἑκάστου = επειδή ο καθένας
έδειχνε πολύ μεγάλη προθυμία**

**τῷ ταχυναυτεῖν (ταχύς και ναῦς) =
ως προς την ταχύτητα του πλοίου
ἐκκριθέν (ἐκκρίνω) = επειδή επιλέ-
χθηκε**

**χρηστοῖς καταλόγοις = από κατα-
λόγους ικανών για οπλιτική υπηρε-
σία ανδρών**

**τῶν περι τὸ σῶμα σκευῶν (τὰ περι
τὸ σῶμα σκεύη) = στην ατομική
εξάρτυση (η εξάρτυση του οπλίτη
περιελάμβανε θώρακα και κνημίδες)**

μεγάλη σπουδῆ = με μεγάλο ζήλο

**ἀμιλληθὲν πρὸς ἀλλήλους = επει-
δή συναγωνίζονταν μεταξύ τους**

§4

ἔριν· ἔρις = διαμάχη

ὧ τις προσετάχθη = για ό,τι ο καθένας είχε διαταχθεί να ετοιμάσει (υπήρχε δηλαδή συναγωνισμός των τριηράρχων για το ποιος είχε προετοιμάσει καλύτερα το πλοίο του)

[ξυνέβη] εἰκασθῆναι ἐς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐπίδειξιν δυνάμεως μᾶλλον ἢ παρασκευὴν ἐπὶ πολεμίουσ = ώστε να μοιάζει στους άλλους Ἕλληνες με επίδειξη δυνάμεων, παρά με πολεμική προετοιμασία

§5

δημοσία ἀνάλωσις = δημόσια δαπάνη

(ἰδία ἀνάλωσις) = (ιδιωτική δαπάνη)

προετετελέκει (προτελεῶ) (τελεῶ = ἀναλόω, -ῶ) = είχε ήδη δαπανήσει

**ἐπὶ χρόνιον στρατείαν = για
μακροχρόνια εκστρατεία**

**ἐπὶ μεταβολῇ = με σκοπό την
εμπορική συναλλαγή**

§6

**περιβόητος = διάσημος,
ονομαστός, φημισμένος**

**ἢ στρατιᾶς ὑπερβολῇ πρὸς οὓς
ἐπήσαν = με την υπεροχή της στρα-
τιάς σε σύγκριση με εκείνους ενα-
ντίον των οποίων πήγαιναν**

**ἀπὸ τῆς οἰκείας = ἀπὸ την πατρίδα
τους**

**ἐπὶ μεγίστη ἐλπίδι τῶν μελλόντων
πρὸς τὰ υπάρχοντα = και με πολύ
μεγάλες ελπίδες για το μέλλον σε
σύγκριση προς το παρόν**

Αθηναϊκό
Τετράδραχμο

ερμηνευτικά σχόλια

**Καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ... ἀνε-
θάρσουν**

Οι πρώτες σειρές του κεφ. 31 συνε-
χίζουν το συλλογισμό που ξεκίνησε
από τις τελευταίες σειρές του κεφ.
30, σχολιάζοντας τις ψυχολογικές
διακυμάνσεις των Αθηναίων (ελπί-
δα, θρήνος, φόβος, θάρρος) και υπο-
γραμμίζοντας έμμεσα τη μετάπτω-
ση από τον ενθουσιασμό του σχεδι-

ασμού στη συνειδητοποίηση των κινδύνων και των δεινών της πραγματοποίησης της εκστρατείας.

ἢ ἔς Ἐπίδαυρον... μετὰ Ἄγνωτος
Ἡ αφήγηση των δύο αυτών εκστρατειών υπάρχει στο 2ο βιβλίο των Ιστοριών, κεφ. 56-58. Το καλοκαίρι του 430 π.Χ. ο Περικλής λεηλάτησε τα βόρεια και ανατολικά παράλια της Πελοποννήσου και στη συνέχεια ο Ἄγνωτος και ο Κλεόπομπος τον αντικατέστησαν και οδήγησαν το εκστρατευτικό σώμα στην Ποτεΐδαια της Χαλκιδικής.

§3

οὔτος δὲ ὁ στόλος... ἔξαρτυθεῖς
Ἡ προετοιμασία της εκστρατείας γίνεται με προοπτική μακροχρόνιας παραμονής στη Σικελία και πολεμικών επιχειρήσεων σε στεριά και θάλασσα. Ο Θουκυδίδης καταγράφει

τον αριθμό και το είδος των πλοίων, την ποιότητα των πληρωμάτων, τη μισθοδοσία, την άμιλλα των τριηράρχων, τη φιλοδοξία τους να διακριθεί το πλοίο τους για τον εξοπλισμό και την εμφάνισή του. Η καταγραφή αναδεικνύει τη δύναμη, τη λαμπρότητα, τον πλούτο της Αθήνας και αναπόφευκτα ανακαλεί την εικόνα της καταστροφής (Βιβλίο 7ο, κεφ. 75-76).

ὑπηρεσίας ταύταις τὰς κρατίστας
Με το συλλογικό όνομα «υπηρεσία» αποκαλούνται οι κατώτεροι αξιωματικοί και οι ειδικευμένοι τεχνικοί (τιμονιέρηδες, ναύκληροι, ξυλουργοί, αυλητές) στους οποίους στηριζόταν η εύρυθμη λειτουργία του πλοίου και η ακριβής εκτέλεση των οδηγιών του κυβερνήτη, ιδίως κατά τις ναυμαχίες.

τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν
Εἶναι ἡ πιο σημαντικὴ ομάδα κωπη-
λατῶν στὴν τριήρη. Ἡ θέση τους εἶ-
ναι στὴν πλησιέστερη πρὸς τὸ κατὰ-
στρωμα, καὶ επομένως πιο εκτεθει-
μένη στις «βολές» τοῦ ἐχθροῦ, σειρὰ
ἀλλὰ καὶ ἡ κωπηλασία ἀπὸ σχετικὰ
υψηλὴ (ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνεια τῆς
θάλασσης) θέση, με μεγαλύτερα σε
μῆκος κουπιά, ἦταν πολὺ κοπιαστι-
κὴ καὶ ἀπαιτοῦσε ιδιαίτερη ικανότη-
τα στὸ χειρισμὸ τους.

σημείοις

Κυρίως τὰ ἀκρόπρωρα (ξύλινες φι-
γούρες που διακοσμοῦσαν τὴν
πλώρη τοῦ πλοίου).

κατασκευαῖς

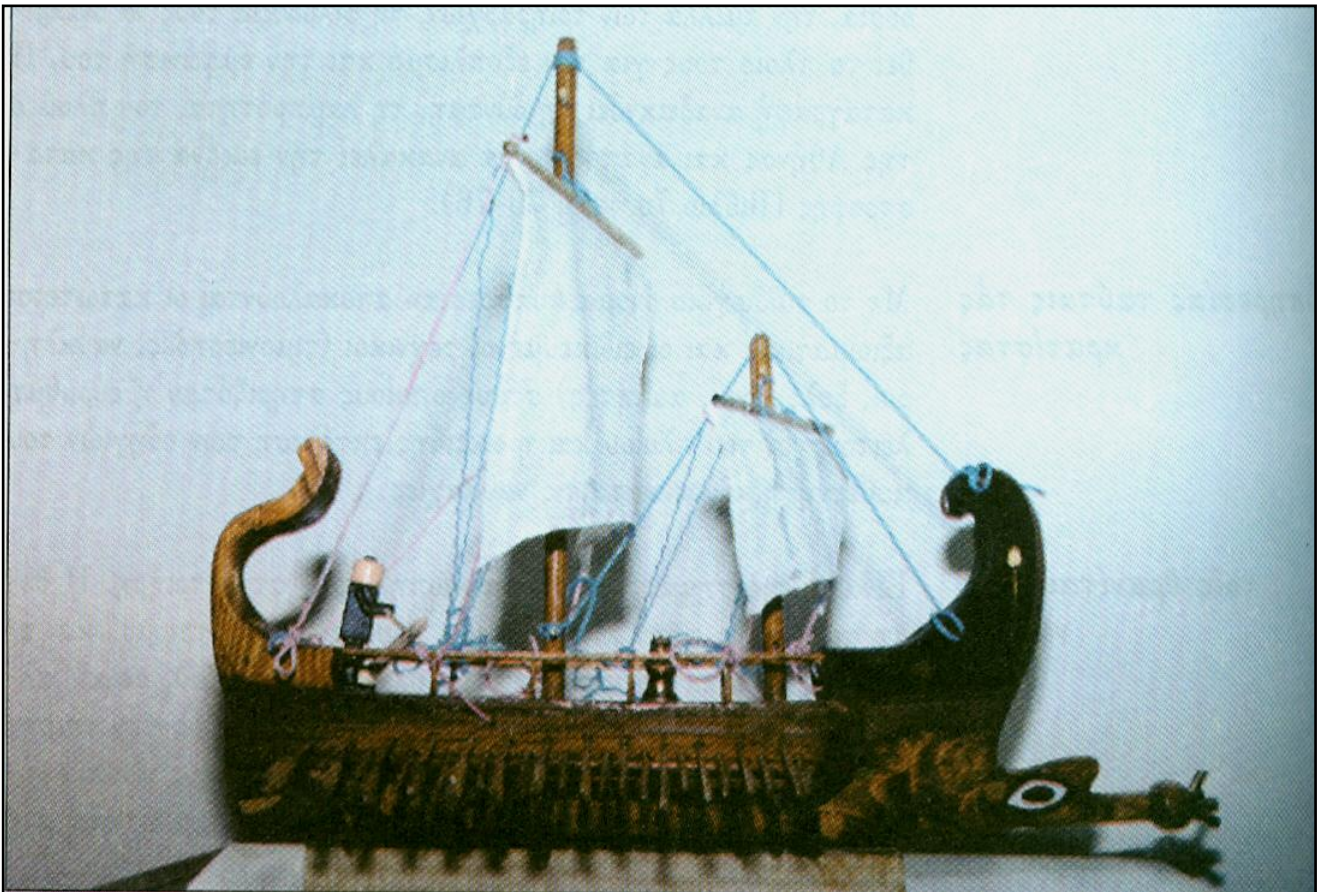
Τὰ σταθερὰ εξαρτήματα τοῦ πλοίου.

§6

**Καὶ ὁ στόλος περιβόητος
ἐγένετο... ὑπάρχοντα**

Με δεδομένο ότι ο Θουκυδίδης ήταν εξόριστος, όταν ξεκίνησε ο στόλος για τη Σικελία, η αφήγησή του απηχεί τη μεγαλοπρέπεια του θεάματος που πιστοποιούσε τη δύναμη της πόλης, τον πλούτο και την περηφάνεια των Αθηναίων, και την πεποίθησή τους ότι η εκστρατεία θα είχε αίσιο τέλος. Η πραγματικότητα όμως, η «παροῦσα κατάστασις» πίσω από το λαμπρό θέαμα, είναι ότι η εκστρατεία ξεκινάει σε βαρύ κλίμα, με υπόδικο τον Αλκιβιάδη, με τους πολίτες διχασμένους ως προς την ταυτότητα του δράστη της ασέβειας στο θεό Ερμή, με το Νικία να μετέχει σε μια πολεμική επιχείρηση που δεν εγκρίνει. Μόνο η προσδοκία της υποταγής της Σικελίας και των κερδών που θα απολάμβαναν στο μέλλον εξαιτίας αυτής της υποταγής, μετριάζει, και γι' αυτούς που φεύ-

γουν και γι' αυτούς που μένουν πίσω, το φόβο για τους κακούς οινούς και τους κινδύνους του πολέμου.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ

1. Αθήναι	9. Θούριοι
2. Πειραιεύς	10. Λοκροί
3. Άργος	11. Ρήγιον
4. Σπάρτη	12. Ιμέρα
5. Γύθειον	13. Ύκκαρα
6. Κυλλήνη	14. Καμάρινα
7. Κόρκυρα	15. Θάψος
8. Τάρας	16. Κατάνη

- ← πορεία Αθηναϊκών δυνάμεων υπό τον Αλκιβιάδη, τον Νικία και τον Λάμαχο 415 π.Χ.
- ← πορεία Σπαρτιατικού στόλου υπό τον Γύλιππο 414 π.Χ.
- ←..... ανάκληση και φυγή του Αλκιβιάδου 414 π.Χ.

ερωτήσεις - ασκήσεις

- 1. Να δικαιολογήσετε με στοιχεία του κειμένου την πρόταση: «οἱ δὲ ξένοι καὶ ὁ ἄλλος ὄχλος κατὰ θέαν ἦκεν ὡς ἐπὶ ἀξιόχρεων καὶ ἄπιστον διάνοιαν» (§1). Η απάντηση να δοθεί σε συνεχή λόγο.**
- 2. Ποιες διαφορές διαπιστώνει ο Θουκυδίδης ανάμεσα στις εκστρατείες του Περικλή και του Ἄγωνα και τη Σικελική εκστρατεία: 1) ως προς τη χρονική διάρκεια, 2) ως προς την οργάνωση και προετοιμασία.**
- 3. Πώς αιτιολογεί ο Θουκυδίδης την άποψή του «πολλὰ ἂν τάλαντα ἠϋρέθη ἐκ τῆς πόλεως ἐξαγόμενα»; (§5)**

4. Ποιες από τις παρακάτω φράσεις νομίζετε ότι δικαιολογούν καλύτερα το επίθετο «περιβόητος»;

- 1) ναυσὶ καὶ πεζῶ ἔξαρτυθεῖς
- 2) μεγάλαις δαπάναις τῶν τε τριηράρχων καὶ τῆς πόλεως
- 3) ναῦς κενὰς ἐξήκοντα ταχείας
- 4) ὑπηρεσίας τὰς κρατίστας
- 5) κατασκευαῖς πολυτελέσι
- 6) εὐπρεπεῖα ἢ ναῦς προέξει
- 7) ἐπίδειξιν ἐς τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας εἰκασθῆναι
- 8) τὴν τῆς πόλεως ἀνάλωσιν δημοσίαν
- 9) θάμβει τόλμης
- 10) ὄψεως λαμπρότητι
- 11) μέγιστος διάπλους ἀπὸ τῆς οἰκείας

Να τεκμηριώσετε τις επιλογές σας.

5. α) Ποιες από τις παρακάτω λέξεις διατηρούν την ίδια σημασία στη ΝΕ και ποιες διαφοροποιούνται;

ὄχλος ἐπίδειξις
ἄπιστος ἀνάλωσις
ὑπηρεσία μισθὸς
πολυτελής μεταβολή
εὐπρέπεια

β) Να βρείτε ένα όνομα παράγωγο ή σύνθετο των παραπάνω λέξεων και να σχηματίσετε προτάσεις στη ΝΕ με τρία από τα παράγωγα / σύνθετα που βρήκατε.

6. Να χαρακτηρίσετε συντακτικά το είδος των προτάσεων στις οποίες ανήκουν οι παρακάτω ρηματικοί τύποι: ἔμελλον, ἐγένετο [31.1], ἐλογίσατο, ηὐρέθη ἄν [31.5], ἐπεχειρήθη [31.6].

7. α) Να συμπληρώσετε τα κενά των προτάσεων που ακολουθούν με τον κατάλληλο τύπο του ρήματος στην οριστική (στο χρόνο που δίνεται σε παρένθεση).

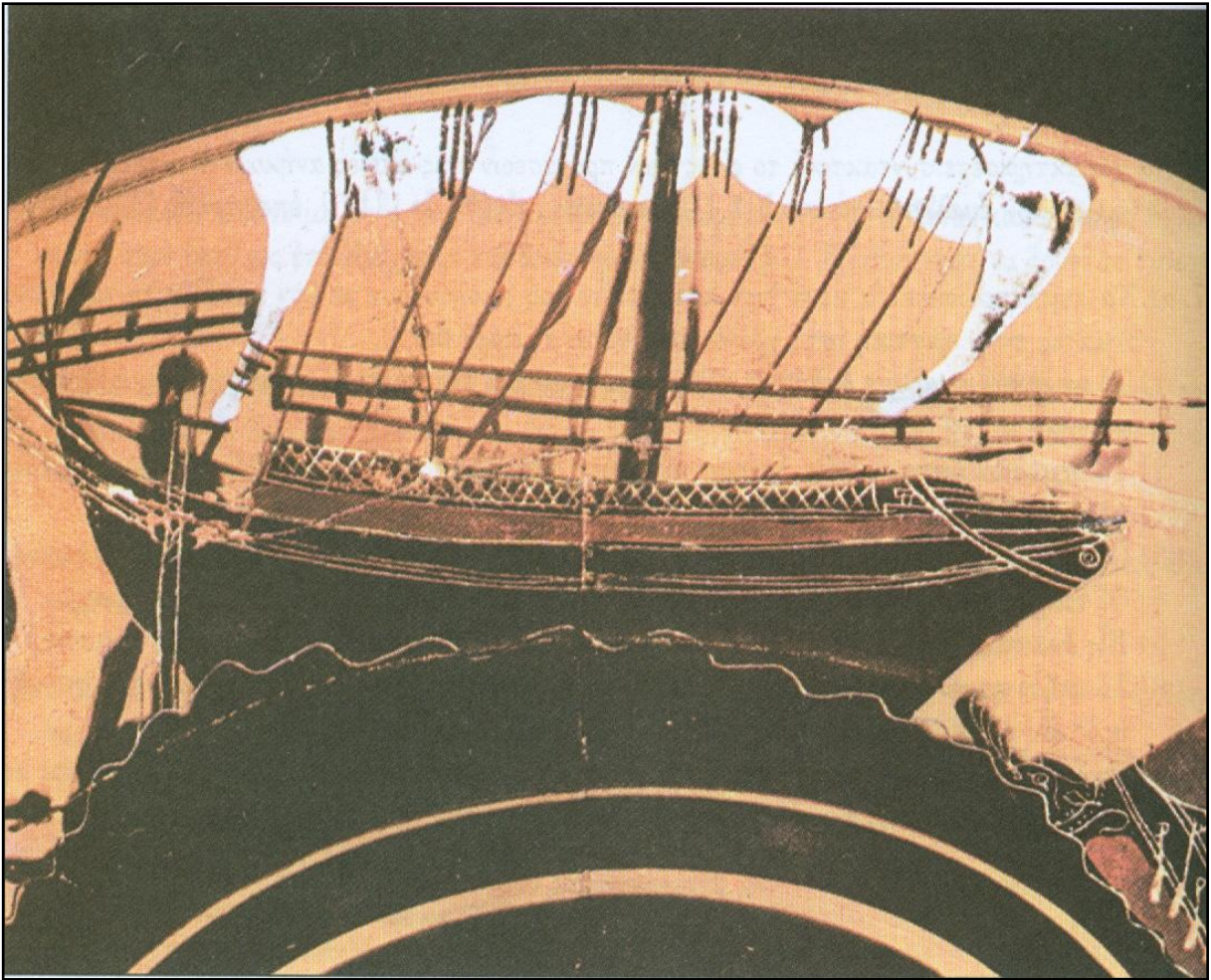
- 1) Τὸ ναυτικὸν μεγάλαις δαπάναις τῶν τριηράρχων καὶ τῆς πόλεως – (ἐκπονοῦμαι, παθητ. ἀόριστος α΄)
- 2) Τὸ δημόσιον δραχμὴν τῆς ἡμέρας τῷ ναύτῃ ἐκάστῳ – καὶ ναῦς – (δίδωμι, παρατατικός, παρέχω, ἀόρ. β΄)
- 3) Οἱ τριήραρχοι ἐπιφορὰς πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ τοῖς θρανίταις – (δίδωμι, παρατατικός)
- 4) Οἱ τριήραρχοι σημείοις καὶ πολυτελέσι κατασκευαῖς – (χρῶμαι, ἀόριστος, μέση φωνή)
- 5) Εἷς ἕκαστος –, ὅπως αὐτῷ ἡ ναῦς εὐπρεπείᾳ προέξει (προθυμοῦμαι, παθητικός ἀόριστος)
- 6) Τὸ πεζὸν καταλόγοις χρηστοῖς – καὶ ὅπλων καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα σκευῶν μεγάλη σπουδῇ πρὸς ἀλλήλους – (ἐκκρίνομαι, παθητικός ἀόριστος, ἀμιλλῶμαι παρατατικός)

β) Στις παραπάνω προτάσεις να χαρακτηρίσετε συντακτικά τα ονόματα που βρίσκονται σε πτώση δοτική και να αναφέρετε τους ρηματικούς τύπους από τους οποίους εξαρτώνται.

θέματα για συζήτηση

- Να εντοπίσετε τα θεματικά κέντρα του κεφαλαίου και να μελετήσετε τον τρόπο με τον οποίο τα προβάλλει ο Θουκυδίδης.

- Μέσα από τις πληροφορίες και τα διακριτικά έμμεσα σχόλια, να αναζητήσετε την προσωπική άποψη του Θουκυδίδη για την εκστρατεία.

Πλοίο

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 6. Κεφάλαιο 32 §1-2

Κείμενο

Σπονδές στους θεούς και αναχώρηση του στόλου από τον Πειραιά

1 Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆες πλήρεις

49 / 376-377

ἦσαν καὶ ἐσέκειτο πάντα ἤδη ὅσα ἔχοντες ἔμελλον ἀνάξεσθαι, τῇ μὲν σάλπιγγι σιωπῇ ὑπεσημάνθη, εὐχὰς δὲ τὰς νομιζομένας πρὸ τῆς ἀναγωγῆς οὐ κατὰ ναῦν ἐκάστην, ξύμπαντες δὲ ὑπὸ κήρυκος ἐποιοῦντο, κρατῆράς τε κεράσαντες παρ' ἅπαν τὸ στράτευμα καὶ ἐκπώμασι χρυσοῖς τε καὶ ἀργυροῖς οἳ τε ἐπιβάται καὶ οἱ **2** ἄρχοντες σπένδοντες. Ξυνεπηύχοντο δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὄμιλος ὁ ἐκ τῆς γῆς τῶν τε πολιτῶν καὶ εἴ τις ἄλλος εὖνους παρῆν σφίσιν. Παιανίσαντες δὲ καὶ τελεώσαντες τὰς σπονδὰς ἀνήγοντο, καὶ ἐπὶ κέρως τὸ πρῶτον ἐκπλεύσαντες ἄμιλλαν ἤδη μέχρι Αἰγίνης ἐποιοῦντο. Καὶ οἱ μὲν ἐς τὴν Κέρκυραν, ἔνθαπερ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα τῶν συμμάχων ξυνελέγετο, ἠπείγοντο ἀφικέσθαι.

γλωσσικά σχόλια

πλήρεις νῆες (αντ. κεναί νῆες) = επανδρωμένα πλοία

ἔσέκειτο (ἐ(ι)ς + κεῖμαι) = είχαν τοποθετηθεί μέσα, είχαν φορτωθεί ὑπεσημάνθη (ὑποσημαίνω) (σημαία, σημασία, σήμανση) = (ως στρατιωτικός όρος) δόθηκε με τη σάλπιγγα το παράγγελμα (να σιωπήσουν)

κεράσαντες (κεράννυμι) = αφού ανάμειξαν κρασί και νερό

ἔκπωμασι (τὸ ἔκπωμα) = με ποτήρια, με κύπελλα

οἱ ἐπιβάται (ἐπιβαίνω) (επιβατηγό πλοίο) = οι στρατιώτες (οπλίτες) που επιβαίνουν στο πλοίο [εκτός από τους ναύτες («υπηρεσίες») και κωπηλάτες, δηλ. το καθαυτό πλήρωμα]

οἱ ἄρχοντες = οι αξιωματικοί

ἐπὶ κέρως = σε μονή παράταξη, το

ένα πλοίο πίσω από το άλλο
ἤπειγοντο (ἔπειγομαι) (επείγον,
επειγόντως) = βιάζονταν

ερμηνευτικά σχόλια

Ἐπειδὴ αἱ νῆες πλήρεις ἦσαν...
ὑπεσημάνθη

Ἡ αναχώρηση των πλοίων περιγράφεται με έντονη παραστατικότητα: Ὁ υποβλητικός ἦχος της σάλπιγγας, ἡ ἀπόλυτη ἠσυχία, ἡ φωνὴ του κήρυκα, τὰ χρυσὰ καὶ ἀσημένια κύπελλα, τὸ πλῆθος στὴν ἀκτὴ. Ὑστερὰ ὁ θριαμβευτικὸς παιάνας καὶ ἡ ἐκκίνηση, με τὰ πληρώματα νὰ συναγωνίζονται σε ἐπιδεξιότητα καὶ ταχύτητα ὡς τὴν Αἴγινα, ὅσο μποροῦσε, δηλαδή, νὰ τοὺς παρακολουθήσει τὸ πλῆθος ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ· εἰκόνα δύναμης, αυτοπεποίθησης, μεγαλείου.

Καὶ οἱ μὲν ἔς τὴν Κέρκυραν...

ἠπείγοντο ἀφικέσθαι

Ἡ θαλάσσια διαδρομὴ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα στὴν Ἰαπυγία ἦταν τὸ βορειότερο σύνορο ἀνάμεσα στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ τὴν Ἰταλικὴ χερσόνησο καὶ στὴ διάρκειά της τὰ πλοία δὲν ἔβλεπαν καθόλου στεριά. Τὸ πλεονέκτημά της ἦταν ἡ συγκριτικὴ συντομία της σὲ σχέση με ἄλλους θαλάσσιους δρόμους πρὸς τὴν Ἰταλία καὶ Σικελία. Σ' αὐτὸ τὸν «τελευταῖο σταθμὸ» βιάζονταν νὰ φθάσουν οἱ Ἀθηναϊκὲς τριήρεις (βλ. παράθεμα 4, που ἀκολουθεῖ).

4. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοί τους εἶχαν ὅλοι συγκεντρωθεῖ στὴν Κέρκυρα. Πρῶτα ἀπ' ὅλα οἱ στρατηγοὶ ἔκαναν γενικὴ ἐπιθεώρηση τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος καὶ καθόρισαν τὴν τάξη με τὴν ὁποία ἔπρεπε ν' ἀράζουν

και να στρατοπεδεύουν οι μονάδες. Διαίρεσαν τις δυνάμεις τους σε τρία τμήματα και ο καθένας τους πήρε, με κλήρο, την αρχηγία ενός τμήματος, για να μην προχωρήσουν όλοι μαζί, ώστε να μην έχουν δυσκολία ν' ανεφοδιαστούν με νερό ή να βρίσκουν κατάλληλο μέρος για ν' αράζουν και να προμηθεύονται τα αναγκαία, αλλά και για να είναι μεγαλύτερη η πειθαρχία και ευκολώτερη η διοίκηση των μονάδων που θα είχε έναν στρατηγό η καθεμιά. Μετά έστειλαν προπομπούς τρία καράβια στην Ιταλία και στην Σικελία για να εξακριβώσουν ποιες πολιτείες θα τους δέχονταν. Δόθηκε διαταγή στα καράβια να γυρίσουν πάλι πίσω και να προϋπαντήσουν τον στόλο ώστε να προχωρήσουν ξέροντας ποιες πολιτείες θα τους δεχθούν. Μετά απ' αυτά οι Αθη-

ναίοι ξεκίνησαν από την Κέρκυρα και άρχισαν να περνούν στη Σικελία. Η δύναμη του εκστρατευτικού σώματος ήταν η ακόλουθη: Εκατόν τριάντα τέσσερεις τριήρεις και δύο ροδίτικα καράβια με πενήντα κουπιά. Εκατό καράβια ήσαν αθηναϊκά και απ' αυτά, τα εξήντα ήσαν ταχύπλοα και τα άλλα μεταγωγικά για τον στρατό. Τα υπόλοιπα ήσαν από τη Χίο και τους άλλους συμμάχους. Οπλίτες ήσαν πέντε χιλιάδες εκατό. Απ' αυτούς Αθηναίοι ήσαν χίλιοι πεντακόσιοι, από τους στρατιωτικούς καταλόγους, και επτακόσιοι πεζοναύτες στα πολεμικά. Οι υπόλοιποι ήσαν από τις συμμαχικές πολιτείες, δηλαδή μερικοί από τις υποτακτικές πολιτείες, και πεντακόσιοι από το Άργος. Από τη Μαντινεία ήσαν διακόσιοι πενήντα μισθοφόροι. Οι τοξότες ήσαν τετρακόσιοι

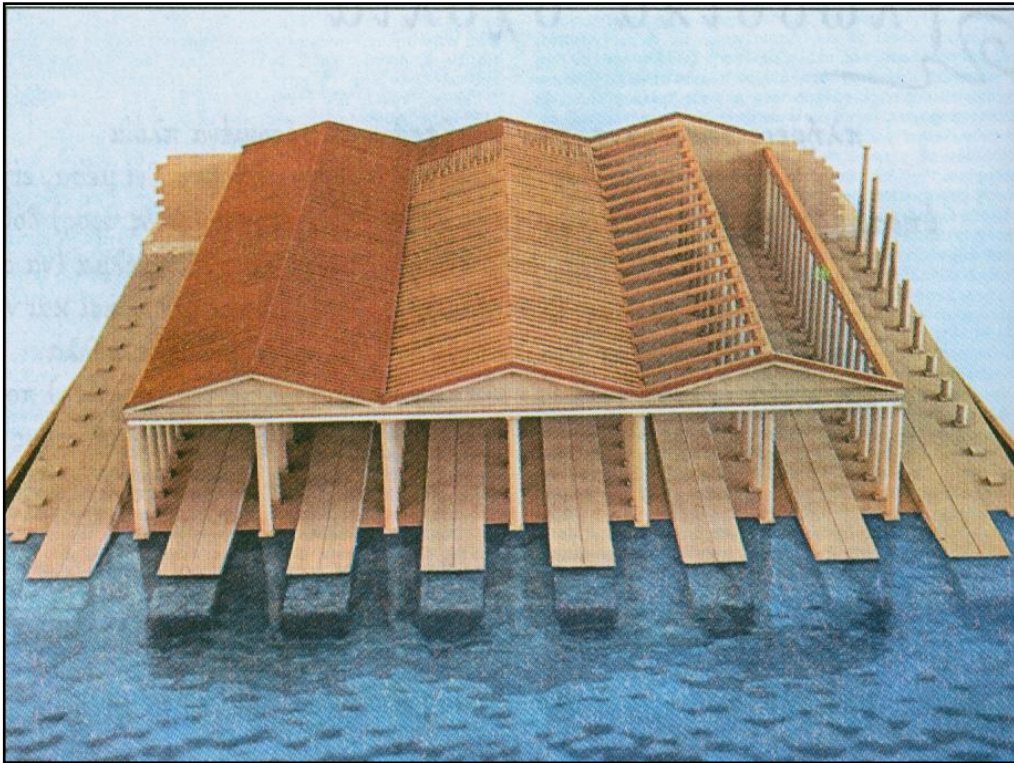
ογδόντα, από τους οποίους οι ογδόντα ήσαν Κρήτες. Σφενδονιστές είχαν επτακόσιους Ροδίους και εκατόν είκοσι ψιλούς, φυγάδες από τα Μέγαρα. Ένα μόνο ιππαγωγό καράβι μετέφερε τριάντα άλογα.

Τόσες ήσαν οι πρώτες δυνάμεις που ξεκίνησαν για τον πόλεμο. Μαζί τους ήσαν και μεταγωγικά του ανεφοδιασμού, τριάντα εμπορικά με τρόφιμα και με αρτοποιούς, πετροπελεκητές και ξυλουργούς και όσα εργαλεία χρειάζονταν για να χτιστή τείχος.

Μαζί ήσαν άλλα εκατό μικρότερα καράβια που είχαν επιταχθή. Πολλά άλλα πλεούμενα κ' εμπορικά ακολουθούσαν, ελεύθερα, την εκστρατεία για να κάνουν εμπόριο. Όλος αυτός ο στόλος ξεκίνησε από την Κέρκυρα και διέσχισε το Ιόνιο πέλαγος. Αφού έφτασαν στο ακρωτήριο Ιαπυγία,

στον Τάραντα, και όπου αλλού μπόρε-
σαν ν' αράξουν, άρχισαν να παραπλέ-
ουν τις ακτές της Ιταλίας.

[Βιβλ. 6ο, Κεφ. 42-44 Μτφ Α. Βλάχου

Νεώριο (σελ. 378)

ερωτήσεις - ασκήσεις

1. Να περιγράψετε τη διαδικασία της αναχώρησης του στόλου από τον Πειραιά και να επισημάνετε τα ΟΣ (ή/και ΡΣ) που νομίζετε ότι προσδίδουν λογοτεχνική μορφή στην

περιγραφή.

2. α) Ποιες από τις παρακάτω λέξεις/φράσεις αποδίδουν, κατά την άποψή σας, καλύτερα τα αισθήματα των Αθηναίων για την εκστρατεία στη Σικελία: ανησυχία, φόβος, ελπίδα, ανυπομονησία αναχώρησης, σύγχυση, αδιαφορία για την έκβασή της, αυτοπεποίθηση, αβεβαιότητα για την επιτυχία της.

β) Να αιτιολογήσετε τις επιλογές σας με βάση το κείμενο.

3. Να κατατάξετε τα παρακάτω ουσιαστικά στις αντίστοιχες κλίσεις: σάλπιγγι, σιωπή, κήρυκος, στράτευμα, κρατήρες, έπιβάται, όμιλος, πολιτών, άμιλλαν.

4. α) Να αναγνωρίσετε την κατηγορία των ρημάτων (βαρύτονα, συνηρημένα, ρήματα εις -μι) στην οποία ανήκουν οι ρηματικοί τύποι: έσέκει-

το, ἀνάξεσθαι, ἐποιοῦντο, ξυνεπηύχοντο, ἐκπλεύσαντες, ἀφικέσθαι.

β) Να γράψετε τους ρηματικούς τύπους στο α' πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής, στη φωνή που βρίσκονται.

θέματα για συζήτηση

- Να συζητήσετε, έχοντας υπόψη και το κεφ. 75 στο 7ο Βιβλίο, αν η επιβλητική τελετή των σπονδών είχε και βαθύτερο νόημα, δεν ήταν δηλαδή απλώς τυπική.

- Να περιγράψετε την αναχώρηση του στόλου ως αυτόπτες μάρτυρες (σε πρώτο ενικό πρόσωπο), ως «επιβάτες» ή ως πολίτες. (Μπορείτε να συμβουλευθείτε την ενότητα «Περιγραφή και αφήγηση», σελ. 303-304 του Βιβλίου της Έκθεσης-Έκφρασης)

Η ΣΙΚΕΛΙΑ ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 5ο ΑΙΩΝΑ π.Χ.

Ναυμαχία

1. Βρουνδήσιον
2. Καλλίπολις
3. Τάρας
4. Μεταπόντιον
5. Θούριοι
6. Κρότων
7. Ρήγιον
8. Τερίνα
9. Σκίδρος
10. Ελέα
11. Ποσειδωνία
12. Νεάπολις
13. Κύμη
14. ν. Πιθηκούσαι
15. Μεσσήνη
16. Ιμέρα
17. Πάνορμος
18. Έγεστα
19. Σελινούς
20. Ακράγας
21. Γέλα
22. Καμάρινα
23. Έλωρος
24. Συρακούσαι
25. Λεοντίνοι
26. Κατάνη

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7

Δομή και περιεχόμενο

Το 7ο βιβλίο του Θουκυδίδη περιλαμβάνει τις εξής ενότητες:

Άφιξη του Γύλιππου στις Συρακούσες, πρώτες στρατιωτικές επιτυχίες των Συρακουσίων (Κεφ. 1-7).

Ο Νικίας με επιστολή του στην Αθήνα ζητεί ή την ανάκλησή του ή την αποστολή ενισχύσεων (Κεφ. 8-15).

Προετοιμασίες Αθηναίων-Πελοποννησίων και επιχειρήσεις που γίνονται την ίδια εποχή στην Ελλάδα (Κεφ. 16-20).

Πρώτη ναυμαχία στο λιμάνι των Συρακουσών και πτώση του Πλημμυρίου (Κεφ. 21-25).

Εξελίξεις την ίδια περίοδο στην Ελλάδα και μετάβαση του Δημοσθένη

και του Ευρυμέδοντα στην Ιταλία (Κεφ. 26-35).

Δεύτερη ναυμαχία Αθηναίων και Συρακουσίων και νίκη των Συρακουσίων (Κεφ. 36-41).

Αφιξη του Δημοσθένη και του Ευρυμέδοντα στις Συρακούσες, επίθεση των Αθηναίων στις Επιπολές, αποτυχία των Αθηναίων στις Επιπολές, σκέψεις των Αθηναίων μετά την ήττα για αποχώρηση από τη Σικελία, αναβλητικότητα του Νικία (Κεφ. 42-50).

Οι Αθηναίοι ηττώνται σε ναυμαχία στις Συρακούσες, θάνατος του Ευρυμέδοντα, αποκλεισμός του Μεγάλου Λιμανιού και απόφαση των Αθηναίων για αναχώρηση (Κεφ. 51-60).

Λόγος του Νικία (Κεφ. 61-64).

Λόγοι των Συρακουσίων στρατηγών (Κεφ. 65-68).

Τελική ναυμαχία, ήττα των Αθηναίων, αναχώρηση των Αθηναίων από το στρατόπεδο τους προς το εσωτερικό του νησιού, λόγος του Νικία (Κεφ. 69-77).

Υποχώρηση και καταστροφή του αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος, η τύχη των αιχμαλώτων (Κεφ. 78-87).

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 75

Κείμενο

Εγκατάλειψη του στρατοπέδου.

Αναχώρηση των Αθηναίων

1 Μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ ἔδόκει τῷ Νικίᾳ καὶ τῷ Δημοσθένει ἰκανῶς παρεσκευάσθαι, καὶ ἡ ἀνάστασις ἤδη τοῦ στρατεύματος τρίτη ἡμέρα

2 ἀπὸ τῆς ναυμαχίας ἐγίγνετο. Δεινὸν οὖν ἦν οὐ καθ' ἓν μόνον τῶν πραγμάτων, ὅτι τάς τε ναῦς ἀπολωλεκότες πάσας ἀπεχώρουν καὶ ἀντὶ μεγάλης ἐλπίδος καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ πόλις κινδυνεύοντες, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀπολείψει τοῦ στρατοπέδου ξυνέβαινε τῇ τε ὄψει ἐκάστῳ ἀλγεινὰ καὶ **3** τῇ γνώμῃ αἰσθέσθαι. Τῶν τε γὰρ νεκρῶν ἀτάφων ὄντων, ὅπότε τις ἴδοι τινὰ τῶν ἐπιτηδείων κείμενον, ἐς λύπην μετὰ φόβου καθίστατο, καὶ οἱ ζῶντες καταλειπόμενοι τραυματῖαι τε καὶ ἀσθενεῖς πολὺ τῶν τεθνεώτων τοῖς ζῶσι λυπηρότεροι ἦσαν καὶ τῶν **4** ἀπολωλότων ἀθλιώτεροι. Πρὸς γὰρ ἀντιβολίαν καὶ ὀλοφυρμὸν τραπεζόμενοι ἐς ἀπορίαν καθίστασαν, ἄγειν τε σφᾶς ἀξιοῦντες καὶ ἓνα ἕκαστον ἐπιβοώμενοι, εἴ τινὰ πού τις ἴδοι ἢ ἐταίρων ἢ οἰκείων, τῶν τε ξυσκήνων ἤδη ἀπιόντων ἐκκρεμαννύ-

μενοι καὶ ἔπακολουθοῦντες ἕς ὅσον
δύναιντο, εἴ τῳ δὲ προλίποι ἢ ῥώμη
καὶ τὸ σῶμα, οὐκ ἄνευ ὀλίγων ἐπι-
θειαςμῶν καὶ οἰμωγῆς ὑπολειπόμε-
νοι, ὥστε δάκρυσι πᾶν τὸ στράτευ-
μα πλησθὲν καὶ ἀπορία τοιαύτη μὴ
ῥαδίως ἀφορμᾶσθαι, καίπερ ἐκ πο-
λεμίας τε καὶ μείζω ἢ κατὰ δάκρυα
τὰ μὲν πεπονθότας ἤδη, τὰ δὲ περὶ
τῶν ἐν ἀφανείῃ δεδιότας μὴ πάθωσιν.

5 Κατήφειά τέ τις ἅμα καὶ κατάμεμ-
ψις σφῶν αὐτῶν πολλή ἦν. Οὐδὲν
γὰρ ἄλλο ἢ πόλει ἐκπεπολιορκημέ-
νη ἐώκεσαν ὑποφευγούσῃ, καὶ ταύ-
τῃ οὐ σμικρᾶ· μυριάδες γὰρ τοῦ ξύ-
μπαντος ὄχλου οὐκ ἐλάσσους τεσ-
σάρων ἅμα ἐπορεύοντο. Καὶ τούτων
οἱ τε ἄλλοι πάντες ἔφερον ὅτι τις
ἐδύνατο ἕκαστος χρήσιμον, καὶ οἱ
ὀπλίται καὶ οἱ ἵππηῆς παρὰ τὸ εἰω-
θὸς αὐτοὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν σιτία
ὑπὸ τοῖς ὅπλοις, οἱ μὲν ἀπορία ἀκο-

λούθων, οἱ δὲ ἀπιστία· ἀπηυτομολήκεσαν γὰρ πάλαι τε καὶ οἱ πλειστοὶ παραχρῆμα. Ἐφερον δὲ οὐδὲ ταῦτα ἱκανά· σῖτος γὰρ οὐκέτι ἦν ἐν **6** τῷ στρατοπέδῳ. Καὶ μὴν ἡ ἄλλη αἰκία καὶ ἡ ἰσομοιρία τῶν κακῶν, ἔχουσά τινα ὅμως τὸ μετὰ πολλῶν κούφισιν, οὐδ' ὡς ῥαδία ἐν τῷ παρόντι ἐδοξάζετο, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ οἴας λαμπρότητος καὶ αὐχήματος τοῦ πρώτου ἐς οἴαν τελευτήν καὶ ταπεινότητα ἀφῖκτο.

Απόλυτη διάψευση των αρχικῶν προσδοκιῶν τους

7 Μέγιστον γὰρ δὴ τὸ διάφορον τοῦτο [τῷ] Ἑλληνικῷ στρατεύματι ἐγένετο, οἷς ἀντὶ μὲν τοῦ ἄλλους δουλωσομένους ἤκειν αὐτοὺς τοῦτο μᾶλλον δεδιότας μὴ πάθωσι ξυνέβη ἀπιέναι, ἀντὶ δ' εὐχῆς τε καὶ παιάωνων, μεθ' ὧν ἐξέπλεον, πάλιν τού-

των τοῖς ἐναντίοις ἐπιφημίσασιν
ἀφορμᾶσθαι, πεζοὺς τε ἀντὶ ναυβα-
τῶν πορευομένους καὶ ὀπλιτικῶ
προσέχοντας μᾶλλον ἢ ναυτικῶ.
Ὅμως δὲ ὑπὸ μεγέθους τοῦ ἐπικρε-
μαμένου ἔτι κινδύνου πάντα ταῦτα
αὐτοῖς οἷστὰ ἐφαίνετο.

γλωσσικά σχόλια

ἐδόκει· δοκεῖ = φαίνεται καλό /
ἔδοξε τῇ βουλῇ, ἔδοξε τῶ δήμῳ =
αποφασίστηκε, νομοθετήθηκε,
ψηφίστηκε ἀπὸ τῆ βουλή

ἀνάστασις τοῦ στρατεύματος =
διάλυση καὶ εγκατάλειψη τοῦ στρα-
τοπέδου. Ὡς στρατιωτικός ὅρος ἡ
ἀνάστασις ἔχει πάντοτε κακὴ
σημασία

ἀπολωλεκότες· (ἀπόλλυμι) = αφοῦ
εἶχαν χάσει

**ἀπολείπει· ἀπόλειψις = εγκατά-
λειψη**

**ἀλγεινός = οδυνηρός, λυπηρός
(πβ. ΝΕ άλγος, νοσταλγία, ισχυαλ-
γία, κεφαλαλγία, μυαλγία, ανάλγη-
τος, αναλγητικό κ.ά.)**

**ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀπολείπει... αἰσθέ-
σθαι = αλλά επίσης επειδή, όταν
εγκατέλειπαν το στρατόπεδο, συνέ-
βαινε στον καθένα και με τα μάτια
του να βλέπει θλιβερά πράγματα και
με την ψυχή του να τα αισθάνεται**

**οἱ ἐπιτήδειοι (ουσ.) = οι οικείοι, οι
στενοί φίλοι**

**ἐς λύπην μετὰ φόβου καθίστατο =
δοκίμαζε αίσθημα λύπης ανάμεικτο
με φόβο**

**τῶν τεθνεώτων· οἱ τεθνεῶτες
(μτχ. πρκ. του ρ. θνήσκω) = οι
νεκροί, αυτοί που είχαν πεθάνει**

**ἀντιβολία = παράκληση, δέηση,
ικεσία**

ὄλοφυρμός = θρήνος

**ἐς ἀπορίαν καθίστασαν = ἔφερναν
σε αμηχανία (ενν. τοὺς ἀπιόντας)**

**ἐπιβοώμενοι· ἐπιβοάομαι, -ῶμαι =
φωνάζω μεγαλόφωνα**

**ξύσκηνος = αὐτός που μένει στην
ίδια σκηνή, ο σύντροφος της ίδιας
σκηνής**

**τῶν τε ξυσκῆνων ἤδη ἀπιόντων
ἐκκρεμαννύμενοι καὶ ἐπακολου-
θοῦντες ἐς ὅσον δύναιντο = και
κρέμονταν ἀπὸ τοὺς συντρόφους
τοὺς της ίδιας σκηνής, οἱ οἱποῖοι
ἀποχωροῦσαν πλέον, και τοὺς
ἀκολουθοῦσαν ὅσο μπορούσαν**

**ἐκκρεμαννύμενοι· ἐκκρεμάννυμαι
= κρέμομαι ἀπὸ κάποιον, πιάνομαι
ἀπὸ τα χέρια του ἢ ἀπὸ τα ἐνδύμα-**

τά του (πβ. ΝΕ εκκρεμής, εκκρεμές, εκκρεμότητα)

καὶ ἔπακολουθοῦντες ἕς ὅσον
δύναιντο = ενν. ἔπακολουθεῖν

εἴ τῳ δὲ προλίποι ἡ ῥώμη καὶ τὸ
σῶμα = ὅταν ἀπόκαμε κανενός η
δύναμη και το κορμί

ἐπιθειαςμός = ἐπίκληση των θεών

οἴμωγή > οἴμοι = αναστεναγμός,
θρήνος, οδυρμός

ὥστε δάκρυσι πᾶν τὸ στράτευμα
πλησθὲν καὶ ἀπορία τοιαύτη μὴ ῥα-
δίως ἀφορμᾶσθαι = ἔτσι ὅλοι στο
στράτευμα πλημμύρισαν δάκρυα
και βρέθηκαν σε τέτοια αγωνία,
ὥστε δεν ξεκινούσαν εύκολα

ἀφορμᾶσθαι· ἀφορμάομαι, -ῶμαι
= ξεκινῶ, αναχωρῶ

καίπερ ἐκ πολεμίας = ενν. ἀφορ-
μωμένους

**τὰ δὲ περὶ τῶν ἐν ἀφανείῃ δεδιότας
μὴ πάθωσιν = φοβούνται, μήπως
στο σκοτεινό μέλλον πάθουν κι άλλ-
λες (συμφορές) ακόμη**

**δεδιότας· δέδοικα ἢ δέδια =
φοβούμαι**

**κατάμεμψις = ψόγος, κατηγορία,
μομφή**

ἔώκεσαν· ἔοικα = μοιάζω

**ὑποφευγούση· ὑποφεύγω =
ξεφεύγω, διαφεύγω, φεύγω κρυφά**

παρὰ τὸ εἰωθός = παρὰ τη συνήθεια

**οἱ μὲν ἀπορία ἀκολουθῶν, οἱ δὲ
ἀπιστία = ἄλλοι γιατί δεν είχαν
ακολουθούς και ἄλλοι γιατί δεν τους
εμπιστεύονταν**

**ἀπηυτομολήκεσαν γὰρ πάλαι τε
καὶ οἱ πλεῖστοι παραχρῆμα = γιατί
και από παλιά είχαν αυτομολήσει**

πολλοί και οι περισσότεροι λιποτακτούσαν τώρα

ἀπαυτομολέω, -ῶ < αὐτός + μολεῖν = λιποτακτώ

αἰκία = εξαθλίωση, δυστυχία

ἰσομοιρίας < ἴσος + μοῖρα = το ἴσο μερίδιο, ἡ ἴση συμμετοχή

κούφισις = ανακούφιση

οὐδ' ὥς ῥαδία ἐν τῷ παρόντι ἔδοξάζετο = τους φαινόταν αὐτή τη στιγμή ἀβάσταχτη

αὔχημα = καύχημα

τὸ διάφορον = ἡ μεταβολή της κατάστασης

ἐπιφημίμασιν· ἐπιφήμισμα = κακός οἰωνός, ἀντίθετος οἰωνός (ενν. ἀπὸ τις εὐχές και τους παιάνες)

ναυβάτης < ναῦς + βαίνω = οπλίτης που μεταφέρεται με πλοίο, (σε

αντιδιαστολή προς τον έρέτην = τον κωπηλάτη), επιβάτης πλοίου
οΐστά < οΐσω (μέλλοντας του φέρω)
= υποφερτά

ερμηνευτικά σχόλια

Μετά τη ναυμαχία στο λιμάνι των Συρακουσών και τη γενική συμπλοκή στη γύρω περιοχή, οι Συρακούσιοι και οι σύμμαχοι τους ανέιλοντο (συγκέντρωσαν) τα ναυάγια και τους νεκρούς τους και τους έθαψαν με τιμές. Οι Αθηναίοι μετά τη συντριπτική τους ήττα ούτε καν διανοήθηκαν να ζητήσουν πρόσκαιρη ανακωχή για «ἀναίρεσιν» των δικών τους νεκρών (7.72.2). Ο πανικός τούς έκανε να σκέφτονται μόνο πώς θα διαφύγουν μέσα στη νύχτα.

**καὶ ἡ ἀνάστασις ἤδη τοῦ στρατεύ-
ματος τρίτη ἡμέρα ἀπὸ τῆς ναυμα-
χίας ἐγένετο**

**Μεσολάβησαν δηλαδή 48 ὥρες ἀπὸ
το βράδυ τῆς ἡμέρας τῆς ναυμαχίας
ἕως τὴν αὐγὴ τῆς αναχώρησης. Το
χρονικὸ αὐτὸ διάστημα εκμεταλλεύ-
τηκαν οἱ Συρακούσιοι, γιὰ νὰ οχυρώ-
σουν ὅλες τὶς διαβάσεις, ἀπὸ τὶς
οποῖες θὰ περνοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι.**

δεινὸν οὖν ἦν... τῶν πραγμάτων

**Ο Θουκυδίδης κάνει μία διάκριση με-
ταξὺ τῆς πραγματικῆς τῆς κατάστα-
σης (πράγματα), τῆς ὁποίας κάθε
πτυχή (αναπτυσσόμενη με τὸ ὅτι) ἦ-
ταν αποθαρρυντικὴ καὶ τῆς ἐπίπτω-
σης που εἶχε στο ἠθικὸ τοῦ στρατεύ-
ματος ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ στρατοπέ-
δου.**

τῶν τε γὰρ νεκρῶν ἀτάφων ὄντων
Πρόκειται γιὰ παραβίαση τοῦ ἀγρα-

φου, ηθικού νόμου, που όριζε ότι οι νεκροί πρέπει οπωσδήποτε να θαβονται. Η πληροφορία αυτή δείχνει το βαθμό κατάπτωσης του ηθικού των Αθηναίων.

ἔς λύπην μετὰ φόβου καθίστατο
Φοβούνταν την οργή των θεών, οι οποίοι τιμωρούσαν, όσους άφηναν άταφους τους νεκρούς τους (πρβλ. Σοφ. Ἄντιγόνη 458-460: ἀνδρὸς οὐδενὸς/φρόνημα δείσασ', ἐν θεοῖσι τὴν δίκην/ δώσειν). Επίσης ο καθένας καταλαμβάνόταν από τρόμο, μήπως μείνει και ο ίδιος άταφος, αν πεθάνει στην υποχώρηση.

πολὺ τῶν τεθνεώτων τοῖς ζῶσι λυπηρότεροι ἦσαν καὶ τῶν ἀπολωλότων ἀθλιώτεροι

Η μετοχή τεθνεώτων περιγράφει τους νεκρούς ως αντικείμενα, η δε ἀπολωλότων ως όντα, τα οποία

δεν μπορούν πλέον να δρουν ούτε να υποφέρουν.

οὐκ ἄνευ ὀλίγων ἐπιθιασμῶν καὶ οἰμωγῆς ὑπολειπόμενοι

Γεγονός είναι ότι οι ασθενείς και οι τραυματίες δεν αποδέχτηκαν εύκολα τη μοίρα τους και το άκουσμα των θρήνων τους ήταν το τίμημα που έπρεπε να πληρώσουν οι αρτιμελείς, επειδή τους άφηναν πίσω.

πεπονθότας... δεδιότας

Οι δύο μετοχές προσδιορίζουν το στράτευμα και είναι σχήμα «κατά σύνεσιν» ή κατά το νοούμενο (βλ. Α.Β. Μουμτζάκη, Συντακτικό της Αρχαίας ελληνικής §188, σελ. 173).

**οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ πόλει ἐκπεπολι-
ορκημένη ἔωκεσαν ὑποφευγούσῃ**
Η παρομοίωση των 40.000 ανδρών που άρχισαν να πορεύονται, με ένα πληθυσμό που προσπαθεί να γλι-

τώσει από μια πόλη που έχει καταληφθεί μετά από πολιορκία, μαρτυρεί την περιγραφική δύναμη, την παραστατικότητα, το ρεαλισμό αλλά και την τραγική ένταση της θουκυδίδειας γραφής. Πρόκειται για ευφύεστατη επινόηση του ιστορικού, η οποία αποδίδει το πλήθος των ανθρώπων αλλά και το μέγεθος της καταστροφής τους. Ωστόσο δεν πρόκειται για συρφετό. Το στράτευμα μέχρι αυτή τη στιγμή προχωρεί συντεταγμένο.

**μυριάδες γὰρ τοῦ ξύμπαντος
ὄχλου οὐκ ἐλάσσους τεσσάρων
ἅμα ἐπορεύοντο**

Ο Θουκυδίδης φαίνεται ότι υπολογίζει τον αριθμό αυτών που στάλθηκαν στη Σικελία σε όχι μικρότερο των 40.000 βάσει των όσων αναφέρει στο 6.43 και 7.16.2 και 42.1. Υποθέτει ότι τα 40 πλοία στην πρώτη

επιχείρηση και ο ίδιος αριθμός πλοίων στη δεύτερη μετέφεραν στρατό (ήταν δηλαδή μεταγωγικά). Είναι ωστόσο βέβαιο ότι έχει συμπεριλάβει δούλους στον αριθμό των 40.000 ανδρών, υπολογίζοντας ότι ο αριθμός των δούλων, που έμεινε, ήταν περίπου ίσος με τον αριθμό των στρατιωτών και ναυτών που σκοτώθηκαν, αιχμαλωτίστηκαν ή χάθηκαν. (Πβ. Ίσοκράτη Περί ειρήνης 86).

παρὰ τὸ εἰωθὸς

Είναι η σαφέστερη μαρτυρία, που επιβεβαιώνει ότι το σώμα των οπλιτών χρησιμοποίησε στο πεδίο της μάχης δούλους για τη μεταφορά των χρησίων.

οἱ μὲν ἀπορία ἀκολουθῶν

Οι ιππεῖς ακολουθούσαν από προσωπικούς ἀκολουθούς (υπηρέτες), οι οποίοι μετέφεραν τα ἀπαραίτητα.

οἱ δὲ ἀπιστία

Διότι δεν πίστευαν τους εναπομείναντες από τους δούλους, φοβούμενοι, μήπως και αυτοί αυτομολήσουν, όπως και οι υπόλοιποι.

καὶ μὴν ἡ ἄλλη αἰκία... ἔδοξάζετο

Η ανακούφιση που αισθάνεται κανείς, όταν βρίσκεται στην ίδια δεινή κατάσταση μαζί με πολλούς άλλους, δεν παρηγορούσε τους Αθηναίους, αντίθετα η διάχυτη σε όλους δυστυχία ενίσχυε την αίσθηση του τραγικού αδιεξόδου, που ορθωνόταν ενώπιόν τους.

οἷς

Αναφέρεται στο «στρατεύματι»· λέξη με περιληπτική σημασία.

[τῶ] Ἑλληνικῶ στρατεύματι

Ο προσδιορισμός Ἑλληνικῶ είναι απαραίτητος. Ο Θουκυδίδης είχε υπό-

ψη του ολέθρους που έπληξαν πολυπληθή ανατολικά στρατεύματα.

ἀντὶ δ' εὐχῆς τε καὶ παιάνων μεθ' ὧν ἐξέπλεον

Κατὰ την αναχώρηση του στόλου ἀπὸ τον Πειραιά (βλ. 6.32). Πρόκειται για τραγική μεταβολή της θέσης τους.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7. Κεφάλαια 76-77

Κείμενο

Κεφ. 76

Ο Νικίας προσπαθεί να ενθαρρύνει το στράτευμα

Ὅρῶν δὲ ὁ Νικίας τὸ στράτευμα ἀθυμοῦν καὶ ἐν μεγάλῃ μεταβολῇ ὄν, ἐπιπαριῶν ὡς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων

ἐθάρσυνέ τε καὶ παρεμυθεῖτο, βοῆ
τε χρώμενος ἔτι μᾶλλον ἐκάστοις
καθ' οὓς γίγνοιτο ὑπὸ προθυμίας
καὶ βουλόμενος ὡς ἐπὶ πλεῖστον
γεγωνίσκων ὠφελεῖν τι.

Κεφ. 77

Ο λόγος του Νικία

1 «Καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὧ
Ἄθηναῖοι καὶ ξύμμαχοι, ἐλπίδα χρῆ
ἔχειν (ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινοτέρων ἢ
τοιῶνδε ἐσώθησαν), μηδὲ καταμέμ-
φασθαι ὑμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μήτε ταῖς
ξυμφοραῖς μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν
νῦν κακοπαθείαις.

Αναφορά στην προσωπική του τύχη

2 Κἀγώ τοι οὐδενὸς ὑμῶν οὔτε
ῥώμη προφέρων (ἀλλ' ὀρᾶτε δὴ ὡς
διάκειμαι ὑπὸ τῆς νόσου) οὔτ' εὐτυ-
χία δοκῶν που ὕστερός του εἶναι
κατά τε τὸν ἴδιον βίον καὶ ἐς τὰ ἄλ-

λα, νῦν ἐν τῷ αὐτῷ κινδύνῳ τοῖς φαυλοτάτοις αἰωροῦμαι· καίτοι πολλὰ μὲν ἐς θεοὺς νόμιμα δεδιήτημαι, πολλὰ δὲ ἐς ἀνθρώπους δίκαια καὶ **3** ἀνεπίφθονα. Ἀνθ' ὧν ἡ μὲν ἐλπίς ὅμως θρασεῖα τοῦ μέλλοντος, αἱ δὲ ξυμφοραὶ οὐ κατ' ἀξίαν δὴ φοβοῦσιν. Τάχα δὲ ἂν καὶ λωφήσειαν· ἱκανὰ γὰρ τοῖς τε πολεμίοις ηὐτύχηται, καὶ εἴ τῳ θεῶν ἐπίφθονοὶ ἐστρατεύσαμεν, ἀποχρώντως ἤδη τετιμωρή- **4** μεθα. Ἦλθον γάρ που καὶ ἄλλοι τινὲς ἤδη ἐφ' ἐτέρους, καὶ ἀνθρώπεια δρᾶσαντες ἀνεκτὰ ἔπαθον. Καὶ ἡμᾶς εἰκὸς νῦν τὰ τε ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐλπίζειν ἡπιώτερα ἕξειν (οἴκτου γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀξιώτεροι ἤδη ἐσμέν ἢ φθόνου), καὶ ὁρῶντες ὑμᾶς αὐτοὺς οἴοι ὀπλιῖται ἅμα καὶ ὅσοι ξυντεταγμένοι χωρεῖτε μὴ καταπέπληχθε ἄγαν, λογίζεσθε δὲ ὅτι αὐτοὶ τε πόλις εὐθύς ἐστε ὅποι ἂν καθέζησθε καὶ

ἄλλη οὐδεμία ὑμᾶς τῶν ἐν Σικελία οὔτ' ἂν ἐπιόντας δέξαιτο ῥαδίως οὔτ' ἂν ἰδρυθέντας που ἐξαναστήσειεν.

Οδηγίες για την πορεία

5 Τὴν δὲ πορείαν ὥστ' ἀσφαλῆ καὶ εὐτακτον εἶναι αὐτοὶ φυλάξατε, μὴ ἄλλο τι ἠγησάμενος ἕκαστος ἢ ἐν ᾧ ἂν ἀναγκασθῆ χωρίῳ μάχεσθαι, τοῦτο καὶ πατρίδα καὶ τεῖχος

6 κρατήσας ἔξειν. Σπουδῆ δὲ ὁμοίως καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἔσται τῆς ὁδοῦ· τὰ γὰρ ἐπιτήδεια βραχέα ἔχομεν, καὶ ἦν ἀντιλαβώμεθά του φιλίου χωρίου τῶν Σικελῶν (οὔτοι γὰρ ἡμῖν διὰ τὸ Συρακοσίων δέος ἔτι βέβαιοι εἰσίν), ἤδη νομίζετε ἐν τῷ ἐχυρῷ εἶναι. Προπέπεμπται δ' ὡς αὐτούς, καὶ ἀπαντᾶν εἰρημένον καὶ σιτία ἄλλα κομίζειν.

7 Τό τε ξύμπαν γνῶτε, ᾧ ἄνδρες

στρατιῶται, ἀναγκαῖόν τε ὄν ὑμῖν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς γίγνεσθαι ὡς μὴ ὄντος χωρίου ἐγγὺς ὅποι ἂν μαλακισθέντες σωθείητε καί,

**Αισιοδοξία ὅτι ἡ αθηναϊκὴ δύναμη
θα ανορθωθεῖ ξανά**
ἦν νῦν διαφύγητε τοὺς πολεμίους, οἵ
τε ἄλλοι τευξόμενοι ὧν ἐπιθυμεῖτε
που ἐπιδεῖν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν με-
γάλην δύναμιν τῆς πόλεως καίπερ
πεπτωκυῖαν ἐπανορθώσοντες· ἀν-
δρες γὰρ πόλις, καὶ οὐ τείχη οὐδὲ
νῆες ἀνδρῶν κεναί.

γλωσσικά σχόλια

Κεφ. 76

ἀθυμοῦν· ἀθυμέω, -ῶ = εἶμαι ἀθυ-
μος, βαρύθυμος, αποκαρδιωμένος
ἐν μεγάλῃ μεταβολῇ ὄν = βρισκό-
ταν (το στράτευμα) σε μεγάλη μετα-
βολή του φρονήματος

ἐπιπαριῶν (ἐπιπάρειμι) = διερχόμενος τις τάξεις του στρατού

παρεμυθεῖτο· παραμυθέομαι, -οῦμαι = παρηγορώ, καθησυχάζω, καταπραΰνω

γεγωνίσκων (γεγωνίσκω επεκτετ. εν. αντί γέγωνα) = φωνάζοντας δυνατά

Κεφ. 77

καταμέμφεσθαι· καταμέμφομαι = κατηγορώ, ψέγω

ξυμφοραῖς... κακοπαθίαις = «ξυμφοραί» είναι οι μεταβολές της τύχης, προς το χειρότερο, «κακοπαθίαι» είναι οι ταλαιπωρίες

προφέρων· προφέρω = υπερτερῶ, υπερέχω

κάγώ τοι οὐδενὸς ὑμῶν οὔτε ῥώμη προφέρων = κι εγώ βέβαια ούτε πιο δυνατός είμαι από κανένα σας

**ὡς διάκειμαι ὑπὸ τῆς νόσου = πῶς
έχω καταστήσει από την αρρώστια**

**αἰωρέομαι, -οὔμαι = κινδυνεύω,
εἶμαι εκτεθειμένος σε κίνδυνο**

**δεδιήτημαι· διαιτάομαι, -ῶμαι =
τηρώ (πβ. δίαιτα, διαιτητής, ενδαι-
τήματα)**

**καίτοι πολλὰ μὲν ἐν θεοὺς νόμιμα
δεδιήτημαι = και όμως πάντοτε στη
ζωή μου τήρησα πιστά τα καθιερω-
μένα θρησκευτικά έθιμα, τίμησα τους
θεοὺς με όλες τις καθιερωμένες τιμές
ἀνεπίφθονος (α στερ. + ἐπίφθο-
νος) = άμεμπτος, αυτός που δεν
προκαλεί το φθόνο**

**λωφήσειαν· λωφάω, -ῶ = παύομαι,
λήγω, κοπάζω (πβ. ΝΕ λουφάζω)**

**ἀποχρώντως = αρκετά, ικανοποιη-
τικά**

καταπέπληχθε· καταπλήττομαι = είμαι πανικόβλητος, καταλαμβάνομαι από δεινό φόβο

ἄγαν (επίρρ.) = πάρα πολύ, υπερβολικά

καθέζησθε· καθέζομαι = εγκαθίσταμαι, στρατοπεδεύω

ἰδρυθέντες· ἰδρύομαι = εγκαθίσταμαι

ἔξαναστήσειεν· ἔξανίστημι = μετακινώ, σηκώνω κάποιον από τη θέση του, διώχνω

εὐτακτος (ὁ, ἡ), τὸ εὐτακτον = αυτός που τηρεί καλή τάξη, για στρατιώτες, ο πειθαρχημένος

ἐν τῷ ἐχυρῷ εἶμι = είμαι σε ασφαλές μέρος

προπέμπεται (προπέμπομαι) = έχει σταλεί εκ των προτέρων (ενν. μήνυμα)

**τό τε ξύμπαν = και γενικά, και με
λίγα λόγια**

**μαλακισθέντες· μαλακίζομαι =
δείχνω δειλία, αδυναμία**

ἐπιδειν· ἐφοράω, -ῶ = ξαναβλέπω

ερμηνευτικά σχόλια

Κεφ. 76

**καὶ ἐν μεγάλῃ μεταβολῇ ὄν
Ἡ μεταβολή από τις μεγάλες ελπίδες
στην απελπισία, όπως ανέφερε και
στο 7.75.6 ο ιστορικός.**

**Ὅρῶν δὲ ὁ Νικίας... ὠφελεῖν τι
Μολονότι ο Νικίας διέπραξε πολλά
σφάλματα, εντούτοις είναι αξιοθαύ-
μαστη η αποφασιστικότητα που δεί-
χνει στην παρούσα οικτρή κατάστα-
ση. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα
όσα αναφέρει για το γέροντα και άρ-
ρωστο πλέον στρατηγό ο Πλούταρ-**

χος (Νικ. 26.4): πολλῶν δὲ δεινῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ φαινομένων, οὐδὲν ἦν οἰκτρότερον αὐτοῦ Νικίου θέαμα, κεκακωμένου μὲν ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, συνεσταλμένου δὲ παρ' ἀξίαν εἰς τὸ σῶμα πολλῶν διὰ τὴν νόσον δεόμενον, πρᾶττοντος δὲ μετ' ἀρρωστίας καὶ καρτεροῦντος ἃ πολλοὶ τῶν ἐρρωμένων μόλις ὑπέμενον, καταφανοῦς δὲ πᾶσιν ὄντος οὐ δι' ἑαυτὸν οὐδὲ τῷ φιλοψυχεῖν τοῖς πόνοις ἐμμένοντος, ἀλλὰ δι' ἐκείνους τὴν ἐλπίδα μὴ προΐεμένου. (Κι ἐνώ πολλές συμφορές φαίνονταν στο στρατόπεδο, κανένα θέαμα δεν ήταν πιο αξιολύπητο από τον ίδιο το Νικία, εξαντλημένο από την αρρώστια και περιορισμένο, παρά την αξία του, στα απολύτως απαραίτητα και σε πολύ λίγα εφόδια για το σώμα του, αν και

είχε ανάγκη από πολλά εξαιτίας της ασθένειας· και ενώ ήταν άρρωστος έδειχνε τέτοια καρτερικότητα σε πράγματα που πολλοί από τους υγιείς με δυσκολία υπέμεναν, κι ήταν ολοφάνερο σε όλους ότι έκανε υπομονή όχι για τον εαυτό του ή από αγάπη για τη ζωή του, αλλά γιατί δεν εγκατέλειπε την ελπίδα για χάρη εκείνων) (μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).

1. «Την κρίσιμη αυτή στιγμή ο Νικίας σκέφτεται μόνο τον εαυτό του και την καλή του τύχη, πράγμα πιθανό και ανθρώπινο, αλλά όχι στοιχείο ικανού ηγέτη και παραπονείται ότι αντιμετωπίζει τον ίδιο κίνδυνο με τον τελευταίο στρατιώτη».

(Ε.Μ. Σούλης, Ρητορικοί Λόγοι στους Αρχαίους Έλληνες ιστορικούς.

Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 4, σ. 49)

Κεφ. 77

ἐλπίδα χρῆ ἔχειν

«Η δημηγορία του Νικία στο Κεφ. 7.77 βασίζεται απόλυτα στην ελπίδα, στην οποία καταφεύγει κανείς, όταν ο λογισμός δεν του επιτρέπει πια να περιμένει τίποτα και στην ευτυχία, δηλαδή στην τύχη, την οποία ο Νικίας αναθέτει πια στους θεούς. Η αφήγηση όμως διαψεύδει τη δημηγορία αντί να την επιβεβαιώσει» (J. de Romilly, Ιστορία και Λόγος στο Θουκυδίδη, σ. 156, σημ. 55).

**οὗτ' εὐτυχία δοκῶν που ὕστερός
του εἶναι κατά τε τὸν ἴδιον βίον
καὶ ἐς τὰ ἄλλα**

Ο Νικίας διέπρεπε και κατά τον πλούτο και ως προς τη λαμπρότητα της καταγωγής του.

κάγώ τοι... τοῖς φαυλοτάτοις αἰωροῦμαι

Το επίθετο δε χρησιμοποιείται εδώ με την ηθική του σημασία αλλά με την πολιτική: τοῖς εὐτελεστάτοις. Εκφράζεται έτσι μια αριστοκρατική αντίληψη απολύτως σύμφωνη με το χαρακτήρα και με τη γενικότερη ιδεολογία του Νικία.

καῖτοι πολλὰ... ἀνεπίφθονα

Κανείς δε θα μπορούσε να κατηγορήσει το Νικία ούτε ως προς τη θεοσέβειά του ούτε ως προς τις σχέσεις του με τους ανθρώπους.

ἀνθ' ὧν

Δηλαδή της ευσέβειας προς τους θεούς και της δικαιοσύνης προς τους ανθρώπους. Ο Νικίας δεν ήταν φύσει τέτοιος χαρακτήρας, αλλά τα λέει αυτά για να εμψυχώσει το στρατό. Αξιοσημείωτη είναι η μαρτυρία του Πλούταρχου για τον Αθηναίο στρατηγό (Νικ. 2): τῇ φύσει γὰρ ὧν

**ἀθαρσῆς καὶ δύσελπις, ἐν μὲν τοῖς
πολεμικοῖς ἀπέκρυπτεν εὐτυχία
τὴν δειλίαν (Από τη φύση του ήταν
άτολμος και απαισιόδοξος, όμως
στον πόλεμο η καλή του τύχη έκρυ-
βε τη δειλία του». (Μτφ. από τη
μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).**

ὅμως

**Παρά τη δυσχερέστατη τωρινή μας
κατάσταση**

οὐ κατ' ἀξίαν δὴ

**Η χρήση του δὴ υποδηλώνει ότι η
συμφορὰ οδήγησε τους Αθηναίους
σε αμφισβήτηση της αξίας τους, γε-
γονός που τονίζεται και στην §1. Ο
Νικίας ὅμως δε φαίνεται να αμφιβάλλει
καθόλου για την αξία του στρατού
του. Οι αποτυχίες δεν εγείρουν σε
καμιά περίπτωση θέμα αξίας του
αθηναϊκού στρατεύματος, ούτε τον
ανησυχούν υπέρμετρα. Τα λόγια**

του φανερώνουν την πεποίθησή του ότι ο στρατός του, ακόμα και τώρα, είναι ικανός να νικήσει.

**ἰκανὰ γὰρ τοῖς τε πολεμίοις ηὐτύ-
χηται, καὶ... τετιμωρήμεθα**

Ο Νικίας εκφράζει εδώ δύο ιδέες ταυτόχρονα: η μία είναι ότι ο αθηναϊκός στρατός τιμωρήθηκε επαρκώς, αν, εκστρατεύοντας στη Σικελία, κίνησε το φθόνο των θεών. Η δεύτερη ιδέα του είναι ότι η απόλυτη επιτυχία προκαλεί πάντοτε το θεϊκό φθόνο, γεγονός που σημαίνει ότι τώρα η οργή των θεών θα κατευθυνθεί κατά των Συρακουσίων. Ο Νικίας θεωρεί αρκετή τη μέχρι τώρα τιμωρία. Αλλά σε λίγες ημέρες τραγικότερο τέλος περιμένει τους Αθηναίους.

**εἴ τῳ θεῶν ἐπίφθονοι ἔστρατεύ-
σαμεν**

Οι αρχαίοι πίστευαν ότι το θείο είναι

φθονερό (βλ. πρθ. 2, σελ. 99).

**ἀνθρώπεια δράσαντες ἀνεκτὰ
ἔπαθον**

Η παραδοσιακή αντίθεση δρᾶσαι / παθεῖν υποδηλώνει ἔγκλημα και τιμωρία. Ἐτσι το επίθετο ἀνθρώπεια σημαίνει: πράξεις που μπορεί να περιμένει κανείς από τη φύση του ανθρώπου, που είναι επιρρεπής στα σφάλματα. Με τη φράση αυτή ο Νικίας ομολογεί ότι η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία ήταν πράξη άδικη.

τά τε ἀπό τοῦ θεοῦ

Όταν ο αρχαίος Έλληνας έκανε λόγο για θεό χωρίς να προσδιορίζει συγκεκριμένη θεότητα, εννοούσε το Δία ή οποιονδήποτε σχετιζόμενο με το πρόβλημά του θεό.

**οἴκτου γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀξιώτεροι
ἔσμεν ἢ φθόνου**

Γενικά οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων δεν αισθάνονται έλεος. Πάντως οι άνθρωποι που βρίσκονται σε δεινή θέση εύλογα στρέφονται προς τους θεούς και εκλιπαρούν την ευσπλαχνία τους.

οἷοι ὀπλῖται

Στη Σικελία είχε σταλεί το άνθος των Αθηναίων οπλιτών.

δέξαιτο

Ως στρατιωτικός όρος το δέχεσθαι (δέχομαι, αντιμετωπίζω τον εχθρό) είναι αντίθετο του φεύγειν (τρέπομαι σε φυγή, διαφεύγω, προσπαθώ να σωθώ με τη φυγή, δειλιάζω).

κρατήσας

Η μετοχή είναι υποθετική.

σπουδὴ δὲ... τῆς ὁδοῦ

Τα λόγια αυτά του Νικία αποτελούν υπόσχεση και όχι διαταγή προς το

στράτευμα.

**οὔτοι γὰρ ἡμῖν διὰ τὸ Συρακοσίων
δέος ἔτι βέβαιοι εἰσὶν**

Οι Σικελοὶ φοβούνταν τους Συρακοσίους, διότι είχαν αποστατήσει απ' αυτούς. Οι Αθηναῖοι είχαν και Σικελιώτες συμμάχους, αλλά αυτοὶ δεν ἦταν πλέον βέβαιοι.

ἀνδράσιν ἀγαθοῖς γίνεσθαι·

«ἀνὴρ ἀγαθός» σημαίνει γενναῖος στρατιώτης. Πρόκειται για τυπικὴ ἔκφραση της αρχαίας ελληνικῆς. Ο Νικίας προτρέπει τους ἄνδρες του να αποδειχθoύν καλοὶ πολεμιστές.

οἳ τε ἄλλοι

Χωρίζει τους στρατιώτες σε δύο κατηγορίες, στους συμμάχους και στους Αθηναίους.

ᾧν ἐπιθυμεῖτέ που ἐπιδεῖν

Δηλ. τα σπίτια σας.

καίπερ πεπτωκυΐαν

Η πτώση της πόλης αποδίδεται στις δυστυχίες που επέφερε η εκστρατεία στη Σικελία. Πολύ εύστοχη είναι η αντίθεση που δημιουργεί η χρήση των δύο μετοχών: πεπτωκυΐαν ἔπανορθώσοντες.

ἄνδρες γὰρ πόλις

Αυτή η άποψη δε διατυπώθηκε πρώτη φορά από το Θουκυδίδη, αλλά χρονολογείται τουλάχιστον από την εποχή του λυρικού ποιητή Αλκαίου (βλ. πρθ. 3 σελ. 101).

2. Πβ. Ομ. Οδ. ε 118: «Σχέτλιοί έστε, θεοί, ζηλήμονες ἔξοχον ἄλλων»
«Θεοί, είστε φοβεροί, και φθονεροί περισσότερο απ' τους άλλους»
(Μετάφραση Γ.Δ. Ζευγώλη)

Ηρόδ. 1. 32. 1 (Σόλων προς Κροΐσο):
«ὦ Κροΐσε, ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον
πᾶν ἐὼν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες
ἐπειρωτᾶς ἀνθρωπηίων πρηγμάτων
πέρι».

«Ρωτᾶς για τα ανθρώπινα πράγματα
εμένα, άνθρωπο που ξέρει ότι οι θεοί
είναι ζηλότυποι και ἀρέσκονται να
διαταράσσουν τα πάντα».

Ηρόδ. 7. 10 ε (Αρτάβανος προς Ξέρ-
ξη): «Ὅρᾶς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ με-
γιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα
ἀποσκήπτει τὰ βέλεα. Φιλέει γὰρ ὁ
θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν.
Οὔτω δὲ καὶ στρατὸς πολλὰς ὑπὸ
ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε·
ἐπεὰν σφι ὁ θεὸς φθονήσας φόβον
ἐμβάλη ἢ βροντὴν, δι' ὧν ἐφθάρησαν
ἀναξίως ἐωυτῶν. Οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέ-
ειν μέγα ὁ θεὸς ἄλλον ἢ ἐωυτόν».

«Βλέπεις πώς εκτινάσσει ο θεός τα βέλη του εναντίον των υψηλότατων οικοδομημάτων και δέντρων. Διότι ο θεός αγαπά να ταπεινώνει όλα τα υπερέχοντα. Έτσι και στράτευμα πολυάριθμο για τον ίδιο λόγο καταστρέφεται από ολιγάριθμο, όταν ο θεός από φθόνο εμπνεύσει σε αυτό φοβοή ή κατάπληξη, εξαιτίας των οποίων χάνεται κατά τρόπο ανάξιό του. Διότι ο θεός δεν επιτρέπει να μεγαλοφρονεί άλλος παρά αυτός μόνος».

3. (Ιερεύς) «Ὡς εἶπερ ἄρξεις τῆσδε γῆς, ὥσπερ κρατεῖς, / ξὺν ἀνδράσιν κάλλιον ἢ κενῆς κρατεῖν· / ὡς οὐδέν ἐστιν οὔτε πύργος οὔτε ναῦς / ἔρημος ἀνδρῶν μὴ ξυνοικούντων ἔσω»; (Οιδίπους τύραννος, 54-57)
«Αν εδώ ακόμα βασιλέψεις, κάλλιο να κυβερνάς λαό, παρά άδεια χώρα·

γιατί ούτε κάστρο, ούτε καράβι αξίζει, αν είναι έρμο, χωρίς ανθρώπους μέσα». (Φ. Πολίτης, Εστία, 1936).

(Αίμων) Πόλις γὰρ οὐκ ἔσθ' ἤτις ἀνδρὸς ἔσθ' ἑνός.

(Κρέων) Οὐ τοῦ κρατοῦντος ἡ πόλις νομίζεται;

(Αίμων) Καλῶς ἐρημης γ' ἂν σὺ γῆς ἄρχοις μόνος.

(Αντιγόνη, 737-739)

- Πόλη καμιά δεν είναι ενός ανθρώπου

- Στον άρχοντά της δεν ανήκει η πόλη;

- Όμορφα θα βασίλευες μόνος στην ερημιά.

(Κ.Χ. Μύρης, Εταιρεία Σπουδών, 1980)

ερωτήσεις - ασκήσεις

Κεφ. 75-77

1. Το κείμενο του Κεφ. 76 να μεταγραφεί σαν να το διηγείται ο ίδιος ο Νικίας (δηλ. σε α' ενικό πρόσωπο).
2. Να ξαναγράψετε το κείμενο του Κεφ. 76 μεταφέροντας τις μετοχές στους άλλους χρόνους της ίδιας φωνής.
3. Να μεταφερθούν στον ενεστώτα οι ρηματικοί τύποι του κειμένου 77. 3-4 «τάχα δὲ ἂν καὶ λωφήσειαν... ἔπαθον».
4. «τὴν δὲ πορείαν τοὶ φυλάξατε» (77, 5), «ἄνδρες γὰρ πόλις, καὶ οὐ τείχη οὐδὲ νῆες ἀνδρῶν κεναί» (77.7): Να ξαναγράψετε τις προτάσεις μεταφέροντας όλους τους κλιτούς τύπους στον αντίθετο αριθμό.

5. Να εντοπίσετε όλα τα τριτόκλιτα ουσιαστικά του Κεφ. 77, να τα κατατάξετε σε κατηγορίες σύμφωνα με το χαρακτήρα τους και να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις τους και στους δύο αριθμούς.

6. Η φράση ἔς ἀπορίαν καθίστασαν (75.4) σημαίνει: α) απορούσαν, β) ήταν φτωχοί, γ) τους έφερναν σε αμηχανία, δ) τους προξενούσαν έκπληξη.

7. Προσπαθήστε να αποδώσετε την ψυχολογική κατάσταση του αθηναϊκού στρατού με βάση τις πληροφορίες που σας παρέχει το Κεφ. 75.

8. Παρακάτω παρατίθεται το κεφ. 2.52. 2-4, στο οποίο ο Θουκυδίδης περιγράφει την αδιαφορία των Αθηναίων, μέσα στη φρίκη του λοιμού, για την ταφή των νεκρών. Να συγκρίνετε τα όσα αναφέρονται στο

κεφ. αυτό με τη συμπεριφορά που επιδεικνύουν οι ηττημένοι Αθηναίοι την ώρα της εγκατάλειψης του στρατοπέδου προς τους νεκρούς και τραυματισμένους συστρατιώτες τους (7.75.2-4). Σε ποια συμπεράσματα οδηγείστε; «Μη έχοντας σπίτια, ζούσαν σε πνιγηρές καλύβες μέσα στο καλοκαίρι και πέθαιναν ανάκατα ο ένας απάνω στον άλλο ή σέρνονταν μέσ' στους δρόμους μισοπεθαμένοι, ενώ άλλοι, από την άσβηστη δίψα τους, μαζεύονταν γύρω από τις βρύσες. Οι περίβολοι των ναών, όπου είχαν κατασκηνώσει, ήσαν γεμάτοι νεκρούς που πέθαιναν εκεί, γιατί καθώς φούντωνε το κακό, οι άνθρωποι, βασανισμένοι απ' την αρρώστια, έφταναν σε απόγνωση κι αδιαφορούσαν πια για τα ιερά και τα όσια. Δεν τηρούσαν πια καμιά απ' τις τελετές για

την ταφή των νεκρών κι ο καθένας έθαβε τους δικούς του όπως μπορούσε. Πολλοί, που, απ' τους πολλούς θανάτους στην οικογένειά τους, τους είχαν λείψει τα χρειαζούμενα, μεταχειρίζονταν άπρεπους τρόπους. Άλλοι αποθέταν τον δικό τους νεκρό σε ξένη έτοιμη πυρά κ' έβαζαν φωτιά στα ξύλα κι άλλοι έριχναν τον νεκρό τους επάνω σε πυρά όπου καιγόταν άλλος νεκρός κ' έφευγαν γρήγορα». (Μετάφραση Άγγελου Βλάχου).

9. Να μελετήσετε την περιγραφή της αναχώρησης του αθηναϊκού στόλου από τον Πειραιά, όπως τη δίνει ο Θουκυδίδης στο 6.30-32, και να τη συγκρίνετε με την τωρινή αναχώρηση από τις Συρακούσες. Ποιες αντιθέσεις παρατηρείτε;

10. Βρίσκει κατά τη γνώμη σας

εφαρμογή στο Κεφ. 75 η ακόλουθη παρατήρηση ενός μελετητή; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας. «Καθώς η αντίθεση είναι ίσως το βασικότερο και αποτελεσματικότερο μέσο για τη διαπίστωση της διαφοράς, το αντιθετικό ύφος θα μπορούσε να αποκληθεί περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο το ύφος της σαφήνειας, μιας σαφήνειας που ίσως σπαταλιέται στις λεπτομέρειες αλλά που είναι ωστόσο πανταχού παρούσα και επίμονη» (John H. Finley, Θουκυδίδης, σ. 259).

11. Ο Νικίας στο λόγο του (κεφ. 77) αναφέρεται σε δύο βασικές πηγές από τις οποίες μπορούν οι Αθηναίοι να αντλήσουν ελπίδα. Να τις εντοπίσετε και να συζητήσετε τη διαφορά τους. Πιστεύετε ότι η αναφορά αυτή κατορθώνει πράγματι να εμψυχώσει το στρατό;

12. Να καταγράψετε τα βασικά επιχειρήματα που αναπτύσσει ο Νικίας στο λόγο του (Κεφ. 77). Αξιολογήστε το σημαντικότερο από αυτά. Σας φαίνεται πειστικό; Ποια επίδραση πιστεύετε ότι θα είχε στο καταρρακωμένο ηθικό του στρατού του;

13. Να χαρακτηρίσετε το Νικία με βάση α) τις ενέργειές του στο κεφ. 76 και β) το λόγο που απευθύνει στους άνδρες του (Κεφ. 77).

14. Να αναλύσετε και να αιτιολογήσετε την καταληκτική φράση του λόγου του Νικία: «ἄνδρες γὰρ πόλις... κεναί». Ισχύει κατά τη γνώμη σας η άποψη αυτή στην εποχή μας;

15. Οι τρεις λέξεις που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα στο λόγο του Νικία είναι (σε διάφορες παραλλαγμένες μορφές) οι λέξεις ελ-

**πίδα, πόλις και άνδρες. Δικαιολογή-
στε την επαναληπτική τους χρήση.**

θέματα για συζήτηση

- Αφού συμβουλευτείτε τα παράλληλα κείμενα του Ηροδότου στο πλαίσιο (πρθ. 2, σελ. 99), να σχολιάσετε την ομοιότητα στην προβληματική των δύο ιστορικών (Ηροδότου-Θουκυδίδη) σχετικά με την πίστη των αρχαίων Ελλήνων για τη φθονερή φύση του θείου. Υπάρχουν τέτοιες δοξασίες σήμερα στο λαό μας: Αν ναι, πού τις αποδίδετε;

- Να σχολιάσετε την ακόλουθη άποψη. Προσπαθήστε να τεκμηριώσετε τη σύμφωνη ή αντίθετη δική σας γνώμη. «Ο λόγος του Νικία και με ιστορικά κριτήρια και με ποιητικά είναι ταιριαστός στην περίσταση και

στο πρόσωπο. Ως ιστορικό στοιχείο βοηθάει στην καλύτερη κατανόηση της ψυχολογίας και των σκέψεων που είχαν οι Αθηναίοι μετά την αποφασιστική ήττα στο μεγάλο Λιμάνι. Αλλά και η περιγραφή των γεγονότων από το Θουκυδίδη βοηθάει στην κατανόηση του λόγου. Ετσι λόγοι και έργα συμπλέκονται σε άρρηκτο σύνολο... ο Νικίας με την αβουλία του, την ιδιοτέλεια και την προσήλωσή του στη συμβατική ηθική, εξαιτίας της πλήρους αντιστροφής των σχεδίων και της τύχης του, αποκτάει την τραγικότητα που μπορεί να συναντήσει κανείς στη μοίρα των συμβατικών ανθρώπων, οι οποίοι έχουν την ψευδαίσθηση ότι μπορούν να περάσουν στην ιστορία ως ωφέλιμοι για την πατρίδα τους, χωρίς να δεχτούν να αντιμετωπίσουν προσωπικά πραγ-

ματικό κίνδυνο, όταν χρειαστεί»
(Ε.Μ. Σούλης, ό.π., σσ. 50-51).

- Γιατί ο Νικίας παραλληλίζει το στρατό του με πολιτεία (77.4); Θεωρείτε τον παραλληλισμό εναρμονισμένο και κατάλληλο προς τις περιστάσεις υπό τις οποίες γίνεται; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ

θέσεις συγκρούσεων μεταξύ
Αθηναίων και Συρακοσίων

χώρος κυκλώσεως του υπό τον
Δημοσθένη τμήματος της Αθηναϊκής
στρατιάς

θέση επιθέσεως των Συρακοσίων
εναντίον της στρατιάς του Νικία

— οχυρώσεις και «περιτείχισμα»
των Συρακοσίων

οχυρό

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7. Κεφάλαια 78-83

Περίληψη

Οι Αθηναίοι προχωρούσαν με τάξη προς το εσωτερικό και παρά τις αντιξοότητες κατόρθωσαν να φτάσουν στο Ακραίο λέπας. Την τρίτη νύχτα από την αρχή της αναχώρησης ο Νικίας και ο Δημοσθένης αποφάσισαν, επειδή τα τρόφιμα είχαν εξαντληθεί και πολλοί στρατιώτες τους ήταν πληγωμένοι από τις συγκρούσεις με τους Συρακούσιους, να πορευθούν προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή προς τη θάλασσα, όπου δεν παραφύλαγαν οι Συρακούσιοι. Όμως το στράτευμα καταλήφθηκε από πανικό και διασπάστηκε. Οι Συρακούσιοι κυνήγησαν τους Αθηναίους και τους έφτασαν,

περικύκλωσαν τους στρατιώτες του Δημοσθένη και τους ανάγκασαν να παραδοθούν. Την ίδια μέρα ο Νικίας διάβηκε τον Ερινεό ποταμό και στρατοπέδευσε σε ένα ύψωμα. Εκεί τον πρόλαβαν οι Συρακούσιοι και, αφού τον πληροφόρησαν για την τύχη του στρατού του Δημοσθένη, τον κάλεσαν να παραδοθεί. Ο Νικίας, αφού εξακρίβωσε την πληροφορία, πρότεινε στο Γύλιππο συμφωνία. Όμως οι Συρακούσιοι και ο Γύλιππος απέρριψαν τους όρους του Νικία και έκαναν επίθεση. Κυνηγημένος από τους εχθρούς ο στρατός του Νικία έφτασε στον ποταμό Ασσίναρο.

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 84

Κείμενο

Σφαγή των Αθηναίων στον Ασσίναρο

1 Νικίας δ' ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο ἤγε τὴν στρατιάν· οἱ δὲ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι προσέκειντο τὸν αὐτὸν τρόπον πανταχόθεν βάλλο-

2 ντές τε καὶ κατακοντίζοντες. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠπείγοντο πρὸς τὸν Ἀσσίναρον ποταμόν, ἅμα μὲν βιαζόμενοι ὑπὸ τῆς πανταχόθεν προσβολῆς ἱππέων τε πολλῶν καὶ τοῦ ἄλλου ὄχλου, οἴόμενοι ῥᾶόν τι σφίσιν ἔσσεσθαι, ἦν διαβῶσι τὸν ποταμόν, ἅμα δ' ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας καὶ τοῦ πι-

3 εῖν ἐπιθυμία. Ὡς δὲ γίνονται ἐπ' αὐτῷ, ἐσπίπτουσιν οὐδενὶ κόσμῳ ἔτι, ἀλλὰ πᾶς τέ τις διαβῆναι αὐτὸς πρῶτος βουλόμενος καὶ οἱ πολέμιοι ἐπικείμενοι χαλεπὴν ἤδη τὴν διάβα-

σιν ἐποίουν· ἄθρόοι γὰρ ἀναγκαζόμενοι χωρεῖν ἐπέπιπτόν τε ἀλλήλοισι καὶ κατεπάτουν, περὶ τε τοῖς δορατίοις καὶ σκεύεσιν οἱ μὲν εὐθὺς διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐμπαλασσόμε-
4 νοι κατέρρεον. Ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα τε τοῦ ποταμοῦ παραστάντες οἱ Συρακόσιοι (ἦν δὲ κρημνῶδες) ἔβαλλον ἄνωθεν τοὺς Ἀθηναίους, πίνοντάς τε τοὺς πολλοὺς ἀσμένους καὶ ἐν κοίλῳ ὄντι τῷ ποταμῷ ἐν σφίσιν
5 αὐτοῖς ταρασσομένους. Οἷ τε Πελοποννήσιοι ἐπικαταβάντες τοὺς ἐν τῷ ποταμῷ μάλιστα ἔσφαζον. Καὶ τὸ ὕδωρ εὐθὺς διέφθαρτο, ἀλλ' οὐδὲν ἦσσον ἐπίνετό τε ὁμοῦ τῷ πηλῷ ἡματωμένον καὶ περιμάχητον ἦν τοῖς πολλοῖς.

γλωσσικά σχόλια

προσέκειντο· πρόσκειμαι = πιέζω, καταδιώκω, επιτίθεμαι (εδώ το ρ. έχει στρατιωτική σημασία)

πανταχόθεν = από παντού, απ' όλες τις πλευρές

κατακοντίζοντες· κατακοντίζω = καταβάλλω (τον αντίπαλο) ακοντίζοντας, ρίχνω ακόντια

ἠπείγοντο· ἐπείγομαι = σπεύδω, βιάζομαι

ἐσπίπτουσιν· ἐσπίπτω = πέφτω μέσα

κόσμος = τάξη, ευταξία, πειθαρχία

οὐδενὶ κόσμῳ = με αταξία

ἐπικείμενοι· ἐπίκειμαι = επιτίθεμαι

ἄθροοι = κατά σωρούς, πολλοί μαζί συγκεντρωμένοι

**σκεύεσιν = τὰ σκεύη είναι η στρατιωτική εξάρτυση πλην των όπλων
έμπαλασσόμενοι· έμπαλάσσομαι = μπλέκομαι**

κατέρρεον (καταρρέω) ές τὰ έπί θάτερα τοῦ ποταμοῦ = παρασύρονταν από το ρεύμα του ποταμού προς το άλλο μέρος του ποταμού, στην απέναντι όχθη του ποταμού

έπικαταβάντες· έπικαταβαίνω = κατεβαίνω (σε κάποιο μέρος ή εναντίον κάποιου)

τὸ ὕδωρ διέφθαρτο = το νερό είχε θολώσει

πηλῶ· πηλός = βόρβορος, λάσπη

περιμάχητος = αυτός για τον οποίο γίνεται μάχη, περιζήτητος

περιμάχητον ἦν τὸ ὕδωρ = πολλοί αγωνίζονταν γι' αυτό (δηλ. ποιος να το πρωτοπιεί)

ερμηνευτικά σχόλια

ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο

Αρχή της τελευταίας (8ης) ημέρας από την αναχώρηση.

Ἄσσιναρον ποταμὸν

Σήμερα ονομάζεται Fiume Falconara

ἄμα μὲν

Δύο ήταν οι αιτίες της βιασύνης των Αθηναίων, η προσβολή των ιππέων και η επιθυμία τους να πιουν νερό.

ῥᾷόν τι σφίσιν ἔσσεσθαι

Οι καταπονημένοι στρατιώτες που υποχωρούσαν είχαν τη μάταια ελπίδα ότι, αν κατόρθωναν να διαβούν τον ποταμό, οι συνθήκες θα τους επέτρεπαν μία ανάπαυλα από την επίμονη επίθεση των εχθρών.

οὐδενὶ κόσμῳ ἔτι

Το ἔτι δηλώνει ότι μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε τηρηθεί τάξη στο στρά-

τευμα. Πάντως από αυτή τη στιγμή ο στρατός μεταβάλλεται σε άτακτο όχλο με τραγικότατα αποτελέσματα. Οι στρατιώτες πέφτουν ο ένας πάνω στον άλλο, ποδοπατιούνται, σκοτώνονται χτυπημένοι από τα ίδια τους τα κοντάρια, μπερδεύονται στα σκεύη που κουβαλούσαν και παρασύρονται από το ρεύμα του ποταμού, ενώ οι εχθροί από την απόκρημνη όχθη του βάλλουν εναντίον των διψασμένων Αθηναίων και τους αποδεκατίζουν. Τέλος οι Πελοποννήσιοι κατεβαίνουν από την όχθη και, καθώς οι Αθηναίοι δεν ήταν πια σε θέση να συμπλακούν σώμα με σώμα, σφάζουν αυτούς που βρίσκονταν μέσα στο νερο του ποταμού (βλ. πρθ. 1, σελ. 121).

ἔσφαζον

Χρησιμοποιεί το ρήμα ἔσφαζον αντί

του ἔκτεινον, για να δηλώσει τη σκληρότητα των Πελοποννησίων.

καὶ τὸ ὕδωρ εὐθύς διέφθαρτο,
ἀλλ'... τοῖς πολλοῖς

Η περιγραφή του Θουκυδίδη είναι ιδιαίτερα εύγλωττη και γίνεται με τρόπο που τονίζει τη δραματικότητα και την ένταση των γεγονότων.

Η διαδοχή των σκηνών, οι σκληρές πολλές φορές εικόνες, η ρεαλιστική αναφορά σε λεπτομέρειες (νερό θολωμένο και κοκκινισμένο από το αίμα των σφαγμένων Αθηναίων, οι διψασμένοι Αθηναίοι που αγωνίζονταν ποιος να πρωτοπιεί) επιτείνουν την τραγική κατάληξη που είχε για τους Αθηναίους η σικελική εκστρατεία. (Βλ. Πρθ. 2, σελ. 123)

1. Ο Πλούταρχος Νικ. 27.5, επισημαίνει: ἐκεῖ δὲ τοὺς μὲν οἱ πολέμιοι συνεπελθόντες ἐνέσεισαν εἰς τὸ ρεῖ-

θρον, οἱ δὲ φθάνοντες ὑπὸ δίψους ἐρρίπτουν αὐτούς, καὶ πλεῖστος ἐνταῦθα φθόρος ἦν καὶ ὠμότατος ἐν τῷ ποταμῷ πινόντων ἅμα καὶ σφατομένων (Εκεῖ οἱ ἐχθροὶ συγκρούστηκαν με κάποιους καὶ τοὺς ἐρίξαν στο ρεῦμα, ἐνῶ ἄλλοι φτάνοντας ἐπεφταν μόνοι τοὺς ἀπὸ τῆ δίψα, κι ἐπήλθε ἐκεῖ καταστροφή μεγάλη καὶ γεμάτη ὠμότητα καὶ σφάζονταν στον ποταμό, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐπιναν». Μετάφραση ἀπὸ τῆ μεταφραστικὴ ομάδα ἐκδ. Κάκτου).

2. «Το ὄνομα Ἀσσίναρος ηγεῖ σαν νεκρικό σήμαντρο, ὅπως ηχοῦν καὶ οἱ Αἰγὸς Ποταμοί, ἢ, στα δικά μας χρόνια ο Σαγγάριος. Ποταμοί εἶναι καὶ οἱ τρεῖς». (Ἄγγελος Σ. Βλάχος. Παρατηρήσεις στον Θουκυδίδη, τόμος β' σ. 291).

**Αθηναίος πολεμιστής
(παράσταση σε λήκυθο)
(Εκδοτική Αθηνών)**

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 85

Κείμενο

Παράδοση του Νικία στο Γύλιππο

1 Τέλος δὲ νεκρῶν τε πολλῶν ἐπ' ἀλλήλοις ἤδη κειμένων ἐν τῷ ποταμῷ καὶ διεφθαρμένου τοῦ στρατεύματος τοῦ μὲν κατὰ τὸν ποταμόν, τοῦ δὲ καί, εἴ τι διαφύγοι, ὑπὸ τῶν ἱππέων, Νικίας Γυλίππῳ ἑαυτὸν παραδίδωσι, πιστεύσας μᾶλλον αὐτῷ ἢ τοῖς Συρακοσίοις· καὶ ἑαυτῷ μὲν χρήσασθαι ἐκέλευεν ἐκεῖνόν τε καὶ Λακεδαιμονίους ὅτι βούλονται, τοὺς δὲ ἄλλους στρατιώτας παύσασθαι φονεύοντας.

Αιχμαλωσία του στρατεύματός του

2 Καὶ ὁ Γύλιππος μετὰ τοῦτο ζωγρεῖν ἤδη ἐκέλευεν· καὶ τοὺς τε λοιποὺς ὅσους μὴ ἀπεκρύψαντο

(πολλοὶ δὲ οὗτοι ἐγένοντο) ξυνεκόμισαν ζῶντας, καὶ ἐπὶ τοὺς τριακοσίους, οἱ τὴν φυλακὴν διεξῆλθον τῆς νυκτός, πέμψαντες τοὺς διωζομένους ξυνέλαβον. Τὸ μὲν οὖν ἄθροισθὲν τοῦ στρατεύματος ἐς τὸ κοινὸν οὐ πολὺ ἐγένετο, τὸ δὲ διακλαπὲν πολὺ, καὶ διεπλήσθη πᾶσα Σικελία αὐτῶν, ἅτε οὐκ ἀπὸ συμβάσεως ὥσπερ τῶν μετὰ Δημοσθένους **4** ληφθέντων. Μέρος δὲ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν· πλεῖστος γὰρ δὴ φόνος οὗτος καὶ οὐδενὸς ἐλάσσω τῶν ἐν τῷ [Σικελικῷ] πολέμῳ τούτῳ ἐγένετο. Καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις προσβολαῖς ταῖς κατὰ τὴν πορείαν συχναῖς γενομέναις οὐκ ὀλίγοι ἐτεθνήκεσαν.

Σημαντικὸς ἀριθμὸς διαφεύγει
Πολλοὶ δὲ ὅμως καὶ διέφυγον, οἱ μὲν καὶ παραυτίκα, οἱ δὲ καὶ δουλεύσαντες καὶ διαδιδράσκοντες ὕστερον·

τούτοις δ' ἦν ἀναχώρησις ἐς
Κατάνην.

γλωσσικά σχόλια

χρήσασθαι· χρήομαι, -ῶμαι =
μεταχειρίζομαι (αποθ.)

ζωγρεῖν· ζωγρέω, -ῶ = πιάνω ζω-
ντανό < ζωὸς ἢ ζῶς (= ζωντανός) +
ἀγρεύω (= πιάνω, συλλαμβάνω)

οἱ τὴν φυλακὴν διεξῆλθον τῆς νυ-
κτός = οι οποίοι είχαν ξεφύγει τη
νύχτα από τους φρουρούς

τὸ μὲν οὖν ἀθροισθὲν τοῦ στρα-
τεύματος ἐς τὸ κοινὸν οὐ πολὺ
ἐγένετο, τὸ δὲ διακλαπὲν πολὺ =
ὅσοι από το στρατό συγκεντρώθη-
καν για να παραδοθούν στην εξου-
σία της πόλης δεν ήταν πολλοί, αλ-
λά ήταν πολλοί εκείνοι τους οποί-
ους είχαν κλέψει

διεπλήσθη (διαπίμπλαμαι) πᾶσα Σικελία αὐτῶν = γέμισε ολόκληρη η Σικελία απ' αυτούς

**ξύμβασις = συμφωνία, συνθήκη
ἄτε οὐκ ἀπὸ ξυμβάσεως ὥσπερ τῶν
μετὰ Δημοσθένους ληφθέντων =
γιατί δεν είχαν συλληφθεί μετά από
συνθηκολόγηση, όπως οι στρατιώ-
τες του Δημοσθένη**

**διαδιδράσκοντες· διαδιδράσκω =
διαφεύγω, δραπετεύω**

ερμηνευτικά σχόλια

**διεφθαρμένου τοῦ στρατεύματος
Κατά το Διόδωρο οι νεκροί ανέρχον-
ται σε 18.000 και οι αιχμάλωτοι σε
7.000.**

**Νικίας Γυλίππῳ ἑαυτὸν παραδίδω-
σι, πιστεύσας μᾶλλον αὐτῷ ἢ τοῖς
Συρακοσίοις**

Η επιλογή του Νικία είναι φυσική και εύλογη, διότι γνώριζε ότι οι Λακεδαιμόνιοι τον συμπαθούσαν, καθώς ήταν αυτός που το 421 π.Χ. έκλεισε με όρους συμφέροντες για τους Λακεδαιμόνιους την ομώνυμη συνθήκη. Ο Πλούταρχος (Νικ. 27.5) μας παρουσιάζει το λόγο του Νικία προς το Γύλιππο: «ἔλεος ὑμᾶς, ὦ Γύλιππε, λαβέτω νικῶντας, ἐμοῦ μὲν μηδεῖς, ὃς ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις ὄνομα καὶ δόξαν ἔσχον, τῶν δ' ἄλλων Ἀθηναίων, ἐννοηθέντας ὅτι κοιναὶ μὲν αἱ τύχαι τοῦ πολέμου, μετρία αὐταῖς καὶ πρῶως ἐχρήσαντο ἐν οἷς εὐτύχουν Ἀθηναῖοι πρὸς ὑμᾶς» («Δείξτε μας ἔλεος, Γύλιππε, τώρα που εἶστε νικητές ὄχι για μένα που με τις τόσο μεγάλες επιτυχίες μου απέκτησα ὄνομα και δόξα, αλλά για τους άλλους Αθηναίους, λαμβάνοντας υπόψη σας ὅτι εἶναι κοινές οι τύχες του

πολέμου κι ότι οι Αθηναίοι, όταν είχαν επιτυχίες, φάνηκαν μετριοπαθείς και πράοι απέναντί σας».

Μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).

καὶ ὁ Γύλιππος μετὰ τοῦτο ζωγρεῖν ἐκέλευεν

Αυτό σημαίνει ότι ο Γύλιππος ήταν ο αρχηγός και απ' αυτόν προέρχονταν οι διαταγές.

ἀπεκρύψαντο

Οι Συρακούσιοι στρατιώτες έκρυψαν πολλούς Αθηναίους αιχμαλώτους, για να επωφεληθούν οικονομικά οι ίδιοι και όχι το δημόσιο ταμείο, πουλώντας τους ως δούλους ή ανταλλάσσοντάς τους με λύτρα.

καὶ ἐπὶ τοὺς τριακοσίους, οἱ τὴν φυλακὴν... νυκτὸς

Γι' αυτούς μίλησε ο ιστορικός στο 83.5.

**τὸ μὲν οὖν ἄθροισθὲν τοῦ
στρατεύματος ἕς τὸ κοινὸν οὐ
πολὺ ἐγένετο**

**Δεν ἦταν περισσότεροι ἀπὸ χίλιοι,
αφού το σύνολο των αιχμαλώτων,
ὅπως αναφέρει ο Θουκυδίδης
(7.87.4) ἦταν ἐπτὰ χιλιάδες. Κι ἀπὸ
αυτοὺς οἱ ἕξι χιλιάδες ἦταν τοῦ Δη-
μοσθένη (7.82.3). Ἐπομένως κατὰ
την ἀποχώρηση ἀπὸ τὸ λιμάνι ξεκί-
νησαν σαράντα χιλιάδες καὶ οκτώ
ἡμέρες μετὰ που παραδόθηκε ὁ Νι-
κίας καὶ τὸ στράτευμά του υπολογί-
ζονται μόνο ἐπτὰ χιλιάδες. Οἱ υπό-
λοιποι εἴτε πουλήθηκαν ὡς δούλοι
εἴτε φονεύθηκαν.**

**ἄτε οὐκ ἀπὸ ξυμβάσεως ὥσπερ
τῶν μετὰ Δημοσθένους
ληφθέντων**

**Ἡ παράδοση τοῦ Δημοσθένη ἐγίνε
κατόπιν διαπραγματεύσεων, ἔτσι**

ώστε η πόλη των Συρακουσών να είναι υπεύθυνη για τους άνδρες που είχαν παραδοθεί, υπεύθυνη μεταξύ άλλων για τη διατήρηση της ζωής τους. Ομως με τους άνδρες του Νικία δεν προηγήθηκε καμία τέτοια συμφωνία. Έτσι αυτοί που παραδόθηκαν ήταν τα προσωπικά λάφυρα που οι «κάτοχοί» τους μπορούσαν να κρατήσουν ή να πουλήσουν ανάλογα με τις επιθυμίες τους.

μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν

Ο Θουκυδίδης διαιρεί το στρατό σε 4 μέρη: α) τὸ ἀθροισθὲν ἔς τὸ κοινόν, β) τὸ διακλαπέν, γ) τὸ ἀποθανόν, δ) τὸ διαφυγόν.

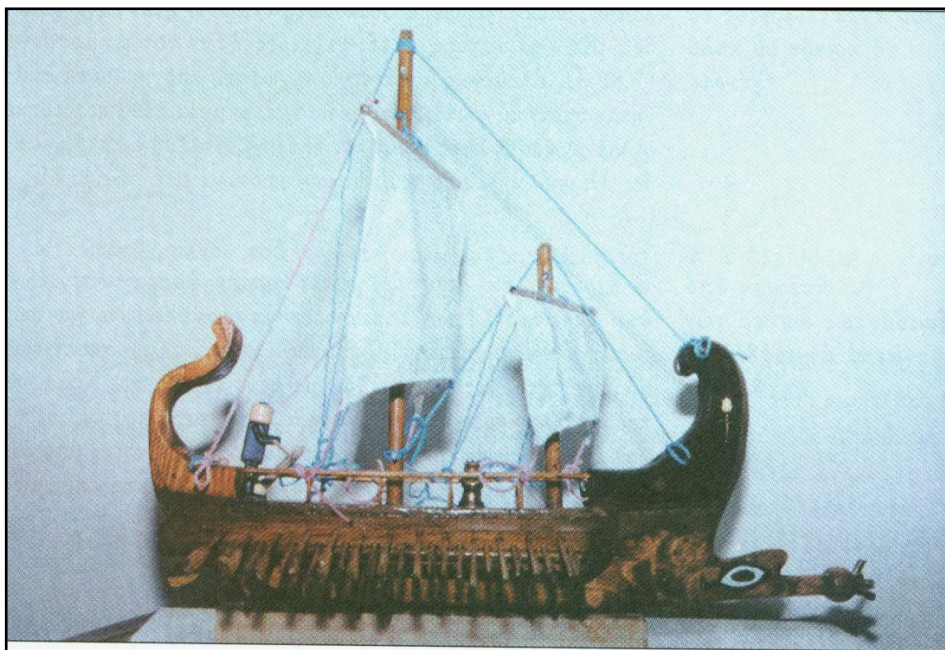
οἱ μὲν καὶ παραυτίκα

Από τον Πausανία (7.16.4) αναφέρεται ο Καλλίστρατος, γιος του Εμπέδου, ο οποίος κατόρθωσε να

φτάσει μαζί με ιππείς στην Κατάνη, απ' όπου επέστρεψε στις Συρακούσες, για να παρενοχλήσει τους Συρακούσιους που λαφυραγωγούσαν το αθηναϊκό στρατόπεδο. Ο Καλλίστρατος σκοτώθηκε σ' αυτήν την επιχείρηση.

τούτοις δ' ἦν ἀναχώρησις ἐς Κατάνην

Μεταξύ αυτών ήταν και ο ομιλητής του Λυσία στο Υπέρ Πολυστράτου (ΧΧ), ο οποίος διηγείται τα ακόλουθα: «Όταν καταστράφηκε ο στρατός μας και εγώ σώθηκα και έφτασα στην Κατάνη πήρα μέρος σε επιδρομές, που είχαν ως ορμητήριο την Κατάνη και προξένησα ζημιές στους εχθρούς μας».

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 86

Κείμενο

Η εκτέλεση του Νικία και του Δημοσθένη

1 Ξυναθροισθέντες δὲ οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, τῶν τε αἰχμαλώτων ὅσους ἐδύναντο πλείστους καὶ τὰ σκῦλα ἀναλαβόντες, ἀνεχώ-

2 ρησαν ἐς τὴν πόλιν. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων ὅπόσους ἔλαβον κατεβίβασαν ἐς τὰς

λιθοτομίας, ἀσφαλεστάτην εἶναι νομίσαντες τήρησιν, Νικίαν δὲ καὶ Δημοσθένη ἄκοντος τοῦ Γυλίππου ἀπέσφαξαν. Ὁ γὰρ Γύλιππος καλὸν τὸ ἀγώνισμα ἐνόμιζέν οἱ εἶναι ἐπὶ τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ἀντιστρατήγους **3** κομίσαι Λακεδαιμονίοις. Ξυνέβαινε δὲ τὸν μὲν πολεμιώτατον αὐτοῖς εἶναι, Δημοσθένη, διὰ τὰ ἐν τῇ νήσῳ καὶ Πύλῳ, τὸν δὲ διὰ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδειότατον· τοὺς γὰρ ἐκ τῆς νήσου ἄνδρας τῶν Λακεδαιμονίων ὁ Νικίας προυθυμήθη, σπονδὰς πείσας τοὺς Ἀθηναίους ποιήσασθαι, ὥστε **4** ἀφεθῆναι. Ἄνθ' ὧν οἱ τε Λακεδαιμόνιοι ἦσαν αὐτῷ προσφιλεῖς κἀκεῖνος οὐχ ἤκιστα διὰ τοῦτο πιστεύσας ἑαυτὸν τῷ Γυλίππῳ παρέδωκεν. Ἄλλὰ τῶν Συρακοσίων τινές, ὡς ἐλέγετο, οἱ μὲν δείσαντες, ὅτι πρὸς αὐτὸν ἐκεκοινολόγηντο, μὴ βασανιζόμενος διὰ τὸ τοιοῦτο ταραχὴν σφίσιν ἐν

εὐπραγία ποιήσῃ, ἄλλοι δέ, καὶ οὐχ ἥκιστα οἱ Κορίνθιοι, μὴ χρήμασι δὴ πείσας τινάς, ὅτι πλούσιος ἦν, ἀποδρᾶ καὶ αὐθις σφίσι νεώτερόν τι ἀπ' αὐτοῦ γένηται, πείσαντες τοὺς συμμάχους ἀπέκτειναν αὐτόν.

Γενική κρίση του Θεουκυδίδη για το Νικία

5 Καὶ ὁ μὲν τοιαύτη ἦ ὅτι ἐγγύτατα τούτων αἰτία ἔτεθνήκει, ἥκιστα δὴ ἄξιος ὢν τῶν γε ἐπ' ἐμοῦ Ἑλλήνων ἐς τοῦτο δυστυχίας ἀφικέσθαι διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν.

γλωσσικά σχόλια

τὰ σκῦλα = τα λάφυρα

λιθοτομία <λίθος+τέμνω = λατομείο

τήρησις = φυλακή, φρούρηση,
φύλαξη

ἄκοντος τοῦ Γυλίππου = παρά τη θέληση του Γύλιππου

ἀντιστράτηγοι = οι αντίπαλοι στρατηγοί

ἐπιτηδειότατος = ο πιο αγαπητός

προυθυμήθη = έδειξε προθυμία, ζήλο

έκεκοινολόγηντο (κοινολογέομαι, -οῦμαι < κοινός + λόγος) = είχαν έρθει σε συνεννοήσεις μαζί του

εὐπραγία = ευτυχία, ευημερία

μή... σφίσι νεώτερόν τι ἀπ' αὐτοῦ γένηται = μήπως... εξαιτίας του δημιουργηθεί πάλι σ' αυτούς κάποια νέα συμφορά

διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν = γιατί είχε φερθεί σε όλη του τη ζωή ενάρετα σύμφωνα με τα καθιερωμένα

ερμηνευτικά σχόλια

ἀνεχώρησαν ἕς τὴν πόλιν
Ο Πλούταρχος (Νικ. 27.8-9) περιγράφει εντυπωσιακά την εικόνα της επιστροφής των Συρακουσίων στην πόλη με τους αιχμαλώτους: «Κι αφού συγκέντρωσαν όσους πιάστηκαν φανερά, κρέμασαν πανοπλίες αιχμαλώτων στα ωραιότερα και μεγαλύτερα δέντρα κοντά στο ποτάμι, κι αφού στεφανώθηκαν οι ίδιοι και στόλισαν υπερβολικά τα άλογά τους, κόβοντας τις χαίτες από τα άλογα των εχθρών, μπήκαν στην πόλη· έτσι πέτυχαν τον λαμπρότερο αγώνα απ' όλους όσους είχαν κάνει Έλληνες με Έλληνες και την τελειότερη νίκη με τη μεγαλύτερη δύναμη και την υπέρτατη επίδειξη θάρρους και αρετής» (Μετάφραση από τη μεταφραστική ομάδα εκδ. Κάκτου).

ἔς τὰς λιθοτομίας

**Πρόκειται για τα μεγάλα λατομεία,
ανατολικά του θεάτρου.**

Νικίαν δὲ... ἀπέσφαξαν

**Τρομερή παραβίαση από τη μεριά
των Συρακουσίων της συμφωνίας
με το Δημοσθένη, καθώς και απόλυ-
τος παραμερισμός του Γύλιππου,
στον οποίο είχε παραδοθεί ο Νικίας,
ήταν επομένως δικός του αιχμάλω-
τος. Είναι παράξενο το γεγονός ότι,
μολονότι ο Γύλιππος επιθυμούσε
ως επιστέγασμα τοαν στρατιωτικών
του επιτευγμάτων να οδηγήσει αιχ-
μαλώτους στους Λακεδαιμόνιους
τους δύο αντίπαλους στρατηγούς,
δεν μπόρεσε να επιβληθεί και να
σώσει τη ζωή του Νικία.**

διὰ τὰ ἐν τῇ νήσῳ

Ενν. η Σφακτηρία

σπονδὰς... ποιήσασθαι
Ο Νικίας ήταν ο πρωταγωνιστής
της ειρήνης του 421 π.Χ.

ὥστε ἀφεθῆναι
Υποκείμενο είναι τούς... Λακεδαι-
μονίων.

ὅτι πλούσιος ἦν
Ο Λυσίας αναφέρει ότι η περιουσία
του Νικία ανερχόταν στα εκατό τάλα-
ντα και την αποτελούσαν οι χίλιοι
δούλοι του που δούλευαν στα με-
ταλλεία του Λαυρίου. Η αξία επομέ-
νως ενός δούλου ειδικευμένου εργά-
τη και σε καλή σωματική κατάστα-
ση ήταν το 1/10 του ταλάντου.

οὐχ ἤκιστα οἱ Κορίνθιοι
Οι Κορίνθιοι μισούσαν το Νικία,
διότι είχε πολεμήσει εναντίον τους
(Πβ. και 4.55.1).

ἤκιστα δὴ ἄξιος ὢν... ἕς τοῦτο

δυστυχίας ἀφικέσθαι

Η κρίση του Θουκυδίδη ότι ο Νικίας άξιζε καλύτερη τύχη μεταφέρει τον αναγνώστη στο κλίμα της τραγωδίας. Όπως παρατηρεί ο Αριστοτέλης (Περί Ποιητικής 1453^a5) ο θεατής νιώθει τον έλεον, συμπόνια για τον τραγικό ήρωα που αναξιοπαθεί «περὶ τὸν ἀνάξιον δυστυχοῦντα».

διὰ τὴν πᾶσαν ἔς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν

Δε συντρέχουν λόγοι να πιστέψουμε ότι ο Θουκυδίδης θα ήθελε να αρνηθεί να αποκαλέσει «αρετή» τη συνεχή προσπάθεια κάποιου να είναι δίκαιος και ευσυνείδητος, εκπληρώνοντας τις υποχρεώσεις του. Η μελέτη της σικελικής εκστρατείας μπορεί να μας οδηγήσει να σκεφτούμε ότι ο Θουκυδίδης είναι επιεικής προς το Νικία ή ότι τόσο τα δικά του

κριτήρια για την αρετή όσο και αυτά του Νικία υπήρξαν ελλειπτικά. Αν ο Θουκυδίδης είχε εκφράσει την άποψη ότι ο Νικίας δεν άξιζε να αποτύχει ή πολύ περισσότερο να πεθάνει, αυτή θα ήταν μία αξιοπερίεργη κρίση, ελλείψει μάλιστα ανάλογης έκφρασης συμπάθειας για το Δημοσθένη. Όμως αυτό που ο Θουκυδίδης λέει στην πραγματικότητα είναι ότι του Νικία δεν του άξιζε η μεγάλη δυστυχία να εκτελεστεί εν ψυχρώ από τον εχθρό, στον οποίο είχε παραδοθεί. Αυτό δε σημαίνει ότι ο Θουκυδίδης πίστευε σε ένα σύστημα θεϊκών ανταμοιβών και ποινών που επιβράβευαν την ανθρώπινη αρετή και τιμωρούσαν την κακία αντίστοιχα, αλλά η άποψή του αποτελεί μία φυσική αντίδραση, με την οποία κάθε άνθρωπος στοιχειώδους ευαισθησίας συμφωνεί (βλ. πρθ. 1).

1. «Η έκφραση αυτή, το σύντομο επιτύμβιο επίγραμμα για το Νικία, αναφέρεται συχνά ως αναγνώριση της αξίας του. Δεν αμφισβητείται η τραγικότητα του τέλους του. Αλλά ο ιστορικός παραμένει κι εδώ αντικειμενικός. Το βάρος πέφτει στη λέξη «νενομισμένην». Στον Ελληνικό κόσμο με τους θεσμούς του, ο Νικίας τους ετίμησε πάντα όλους και στις εξαιρετικές περιστάσεις που βρέθηκε στάθηκε εντελώς ανίκανος να λάβει οποιαδήποτε πρωτοβουλία για να τις αντιμετωπίσει. Ήταν εξ αρχής αντίθετος με την εκστρατεία, όπως οι Αντιβενιζελικοί στην Μικρασιατική, κι όμως τη συνέχισε, την όξυνε ως το έπακρο, γιατί νοιαζόταν προ πάντων για τη φήμη του, μήπως τον πουν προδότη, κι όχι για τις χιλιάδες ψυχές που έφερε στον όλεθρο.

Αν λοιπόν το ν' ασκεί κανείς την «νενομισμένην» αρετή τον δικαιώνει στα μάτια των θεών, έπρεπε αυτοί να φροντίσουν να έχει καλύτερο τέλος, ο θάνατός του δεν του άξιζε. Αλλά υπάρχει τέτοια δικαίωση;» (Λαμπρίδη Έλλη, Θουκυδίδου Ιστορία, τόμ. 4, σσ. 273-274).

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Βιβλίο 7. Κεφάλαιο 87

Κείμενο

Άθλιες συνθήκες διαβίωσης των αιχμαλώτων στα λατομεία

1 Τοὺς δ' ἐν ταῖς λιθοτομίαις οἱ Συρακόσιοι χαλεπῶς τοὺς πρώτους χρόνους μετεχείρισαν. Ἐν γὰρ κοίλῳ χωρίῳ ὄντας καὶ ὀλίγῳ πολλοὺς

οἳ τε ἥλιοι τὸ πρῶτον καὶ τὸ πνῖγος
ἔτι ἐλύπει διὰ τὸ ἀστέγαστον καὶ αἱ
νύκτες ἐπιγιγνόμεναι τούναντίον με-
τοπωριναὶ καὶ ψυχραὶ τῇ μεταβολῇ
2 ἐς ἀσθένειαν ἐνεωτέριζον, πάντα
τε ποιούντων αὐτῶν διὰ στενοχω-
ρίαν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ προσέτι τῶν νε-
κρῶν ὁμοῦ ἐπ’ ἀλλήλοις ξυννενημέ-
νων, οἳ ἔκ τε τῶν τραυμάτων καὶ διὰ
τὴν μεταβολὴν καὶ τὸ τοιοῦτον ἀπέ-
θνησκον, καὶ ὅσμαι ἦσαν οὐκ ἀνε-
κτοί, καὶ λιμῷ ἅμα καὶ δίψῃ ἐπιέζο-
ντο (ἐδίδοσαν γὰρ αὐτῶν ἐκάστῳ
ἐπὶ ὀκτῶ μηνῆς κοτύλην ὕδατος καὶ
δύο κοτύλας σίτου), ἄλλα τε ὅσα εἰ-
κὸς ἐν τῷ τοιοῦτῳ χωρίῳ ἐμπεπτω-
κότας κακοπαθῆσαι, οὐδὲν ὅτι οὐκ
3 ἐπεγένετο αὐτοῖς· καὶ ἡμέρας μὲν
ἐβδομήκοντά τινος οὕτω διητήθη-
σαν ἄθροοι· ἔπειτα πλὴν Ἀθηναίων
καὶ εἴ τινες Σικελιωτῶν ἢ Ἰταλιωτῶν
ξυνεστράτευσαν, τοὺς ἄλλους ἀπέ-

4 δοντο. Ἐλήφθησαν δὲ οἱ ξύμπαντες, ἀκριβεία μὲν χαλεπὸν ἐξειπεῖν, ὅμως δὲ οὐκ ἐλάσσους ἑπτακισχιλίων. **5** Ξυνέβη τε ἔργον τοῦτο [Ἑλληνικὸν] τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τόνδε μέγιστον γενέσθαι, δοκεῖν δ' ἔμοιγε καὶ ὧν ἀκοῇ Ἑλληνικῶν ἴσμεν, καὶ τοῖς τε κρατήσασι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι δυστυχέστατον·

Γενική αποτίμηση του μεγέθους της συμφοράς που υπέστησαν οι Αθηναῖοι στη Σικελία
κατὰ πάντα γὰρ πάντως νικηθέντες καὶ οὐδὲν ὀλίγον ἐς οὐδὲν κακοπαθήσαντες πανωλεθρία δὴ τὸ λεγόμενον καὶ πεζὸς καὶ νῆες καὶ οὐδὲν ὅτι οὐκ ἀπώλετο, καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐπ' οἴκου ἀπενόστησαν. Ταῦτα μὲν τὰ περὶ Σικελίαν γενόμενα.

γλωσσικά σχόλια

ἐν κοίλῳ χωρίῳ = σε μέρος κοίλο,
σε βαθύ χώρο, σε γούβα

πνῖγος = πνιγηρός καύσωνας

διὰ τὸ ἀστέγαστον = γιατί δεν
είχαν σκεπή

μετοπωρινὸς = φθινοπωρινός

στενοχωρία < στενός + χωρέω =
στενότητα χώρου

ξυννενημένων· ξυννέω = στοιβά-
ζω, συσσωρεύω

κοτύλη = α) μικρό ποτήρι ή αγγείο
β) μονάδα μέτρησης υγρών και
στερεών

ἐμπεπτικότης· ἐμπίπτω = πέφτω
μέσα

ἐπεγένετο· ἐπιγίγνομαι = επέρχο-
μαι, επιπίπτω, επισυμβαίνω

**οὐδὲν ὅτι οὐκ ἐπεγένετο αὐτοῖς =
τίποτα δεν ἔμεινε που να μην το
πάθουν**

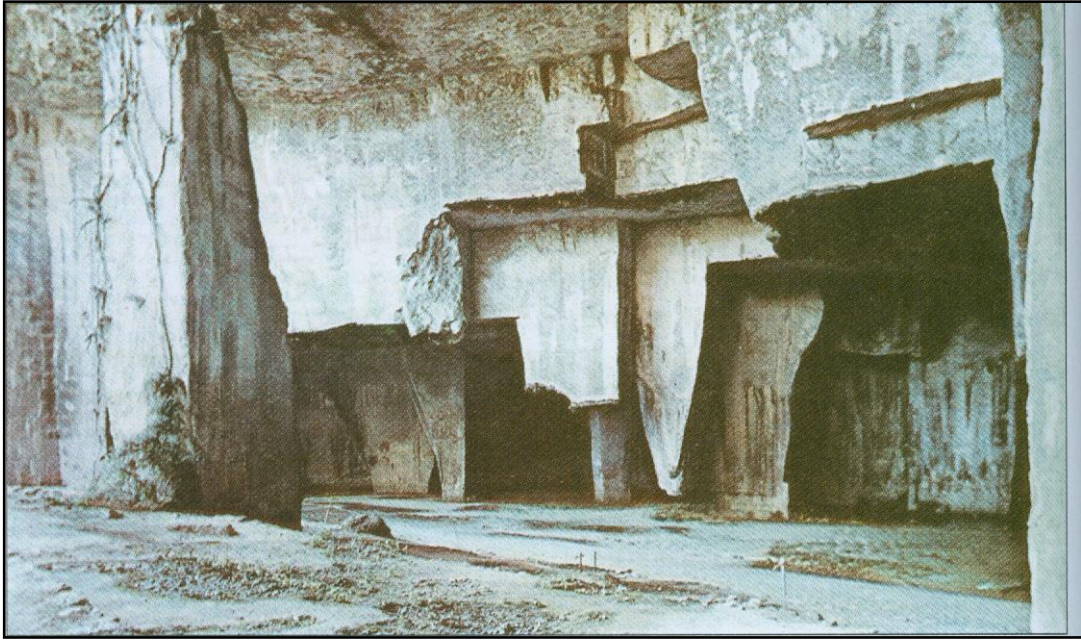
**διητήθησαν· διαιτάομαι, -ῶμαι =
έζησαν**

**τοὺς ἄλλους ἀπέδοντο = τους
ἄλλους τους πούλησαν**

**ἀκριβείᾳ μὲν χαλεπὸν ἐξειπεῖν =
εἶναι δύσκολο να καθοριστεί με
ακρίβεια**

**οὐδὲν ὅτι οὐκ ἀπόλετο = δεν ἔμει-
νε τίποτα που να μην καταστράφηκε
(οὐδὲν ὅτι οὐκ = πάντα)**

**ἀπενόστησαν· ἀπονοστέω =
επιστρέφω στην πατρίδα μου**

Λατομεία στη Σικελία (Εκδοτική Αθηνών)

ερμηνευτικά σχόλια

οί ἥλιοι

Ο Θουκυδίδης χρησιμοποίησε το όνομα στον πληθυντικό αριθμό για να τονίσει έτσι με έμφαση την επανάληψη της ταλαιπωρίας από την αφόρητη και αποπνικτική ζέστη.

ἐπιγιγνώμεναι

Δηλαδή που ακολουθούν σε κάθε περίπτωση μια ζεστή ημέρα. Η πρό-

θεση ἐπὶ δηλώνει το ὕστερο.

τούναντίον... ἐνεωτέριζον

Οι λέξεις νεώτερος και νεωτερίζειν φέρνουν στη σκέψη δυσάρεστους συνειρμούς, ιδιαίτερα στο χώρο της πολιτικής ζωής, υποδηλώνοντας χρήση βίας και εκτελέσεις.

τῆ μεταβολῆ

Η αρχαία ιατρική έδινε μεγάλη σημασία στις επιπτώσεις που είχαν στον ανθρώπινο οργανισμό οι ξαφνικές αλλαγές στη θερμοκρασία, υγρασία, διαιτολόγιο ή συνήθειες.

πάντα τε ποιούντων

Δηλαδή ακόμη και τις ακαθαρσίες τους.

ἐπὶ ὀκτῶ μῆνας

Εφόσον πολλοί πουλήθηκαν μετά από 70 ημέρες (§3) αυτό το χρονικό διάστημα αναφέρεται στους Αθηναί-

ους και στους άλλους που απέμειναν. Πιθανότατα στο τέλος των οκτώ μηνών θα πουλήθηκαν και αυτοί.

κοτύλην... σίτου

Η κοτύλη ήταν μονάδα μέτρησης υγρών και ξηρών καρπών. Μια υγρή κοτύλη ισοδυναμούσε με 0,27 λίτρα, ενώ η στερεή με 270-275 κυβικά εκατοστά. Το ότι η παρεχόμενη τροφή ήταν ανεπαρκέστατη γίνεται ολοφάνερο, αν θυμηθεί κανείς ότι στους αποκλεισμένους στη Σφακτηρία Λακεδαιμόνιους έδιναν οι Αθηναίοι τετραπλάσια μερίδα ψωμιού και επιπλέον κρέας. Η μεταχείριση των αιχμαλώτων Αθηναίων ξεπερνάει κάθε όριο ωμότητας και φτάνει στο σημείο της σαδιστικής εκδίκησης των νικητών σε βάρος των ηττημένων.

οὐκ ἔλάσσους ἑπτακισχιλίων

Εφόσον 6.000 αιχμαλωτίστηκαν με

το Δημοσθένη (82.3) γίνεται φανερό ότι από το στράτευμα του Νικία μόνο 1.000 μεταφέρθηκαν ως αιχμάλωτοι στις Συρακούσες και έγιναν κτήμα της πόλης. Ο αριθμός είναι αξιοσημείωτα μικρός, όμως το 85.3 μας προϊδεάζει σχετικά.

τὸν πόλεμον τόνδε

Ενν. τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

τοῖς τε κρατήσασι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι δυστυχέστατον
Η χρήση των δύο υπερθετικών είναι καίρια και επιβεβλημένη, καθώς ποτέ στον Πελοποννησιακό πόλεμο δε σημειώθηκε τόσο απόλυτη νίκη ούτε τόσο ολοκληρωτική καταστροφή, πανωλεθρία δὴ τὸ λεγόμενον καὶ πεζὸς καὶ νῆες καὶ οὐδὲν ὅτι οὐκ ἀπώλετο. Η έμφαση στις δύο αντιθετικές όψεις του πολέμου (νίκη-ήττα) που επιτυγχάνει ο ιστορικός

με τους δύο υπερθετικούς, καθώς και η επεξήγηση της λέξης πανωλεθρία κορυφώνουν με έξοχο τρόπο την ένταση του λόγου και τη δραματικότητα της ιστορικής στιγμής.

καὶ ὀλίγοι ἀπενόστησαν

Ο Πλούταρχος (Νικ. 29) αναφέρει ότι ορισμένοι κέρδισαν την ελευθερία τους, διότι ήξεραν να απαγγέλλουν απ' έξω χορικά και να διδάσκουν δράματα του Ευριπίδη, τον οποίο ευχαρίστησαν με ασπασμούς, όταν επέστρεψαν στην πατρίδα τους.

**ταῦτα μὲν τὰ περὶ Σικελίαν
γενόμενα**

Η φράση αυτή αποτελεί το σύνδεσμο με το επόμενο βιβλίο.

ερωτήσεις – ασκήσεις

Κεφ. 84-87

1. Να μεταγράψετε το κείμενο

«ἄθροοι γὰρ... κατέρρεον» (84.3)
μεταφέροντας τα ρήματα ιστορικού χρόνου στο ίδιο πρόσωπο και αριθμό του ενεστώτα και μέλλοντα.

2. μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν· πλεῖστος γὰρ δὴ φόνος οὗτος καὶ οὐδενὸς ἐλάσσων τῶν ἐν τῷ [Σικελικῷ] πολέμῳ τούτῳ ἐγένετο (85.4): α) Να γράψετε τις προτάσεις μεταφέροντας όλους τους κλιτούς τύπους στον πληθυντικό αριθμό και β) **πλεῖστος, ἐλάσσων:** Να μεταφέρετε τα επίθετα στον αντίστοιχο τύπο στους άλλους βαθμούς και να κλίνετε το ουδετερο γένος του συγκριτικού βαθμού των επιθέτων.

3. Επιλέξτε το σωστό: 1) Η λέξη στενοχωρία (87.2) σημαίνει α) βαρυθυμία, στεναχώρια, β) έλλειψη χώρου, γ) ένδεια, δ) αμηχανία, ε) έγνοια, σκοτούρα. 2) Το ρήμα **ἀπενόστησαν**

(87.6) σημαίνει α) αισθάνθηκαν νοσταλγία, β) έκαναν νηστεία, γ) μετανάστευσαν, δ) επέστρεψαν στην πατρίδα τους. 3) **έπιτηδειότατον** (86.3): Η λέξη εδώ σημαίνει α) τον πάρα πολύ κατάλληλο, β) τον υπερβολικά ικανό, γ) τον πάρα πολύ αγαπητό, δ) τον πάρα πολύ ιδιοτελή.

4. Να αποδώσετε στα αρχαία ελληνικά τις ακόλουθες φράσεις:

- Οι Συρακούσιοι μεταχειρίστηκαν τους αιχμαλώτους με σκληρότητα.
- Οι Αθηναίοι βιάζονταν να φτάσουν στον ποταμό εξαιτίας της δίψας.
- Το νερό αμέσως θόλωσε.
- Κατέβασαν τους Αθηναίους στα λατομεία.
- Αυτά ήταν τα γεγονότα της Σικελίας.

5. Να βρείτε στο κεφ. 86 τα τριτόκλιτα ουσιαστικά και να γράψετε τις

πλάγιες πτώσεις τους και στους δύο αριθμούς.

6. Στο κεφ. 86 να εντοπίσετε όλους τους τύπους αορίστου β' και να τους μεταφέρετε στο αντίστοιχο πρόσωπο του άλλου αριθμού ή στο γ' ενικό της οριστικής, αν πρόκειται για απαρέμφατα.

7. οὐδὲν ὅτι οὐκ ἐπεγένετο αὐτοῖς (87.2): Να γράψετε την πρόταση μεταφέροντας διαδοχικά το ρήμα στον ενεστώτα, μέλλοντα και παρακείμενο της ίδιας ἐγκλίσης και φωνῆς.

8. κατὰ πάντα γὰρ πάντως νικηθέντες... ἀπενόστησαν (87.6): Να ξαναγράψετε τις προτάσεις μεταφέροντας όλους τους κλιτούς τύπους στον άλλο αριθμό.

9. ἐν μὲν γὰρ κοίλῳ χωρίῳ... ἄθροοι (87.1-3): Να καταγράψετε όλους

τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς του συγκεκριμένου κειμένου κατά το είδος της επιρρηματικής σχέσης που δηλώνουν και να συζητήσετε έπειτα τη λειτουργικότητά τους στο λόγο.

10. Να εντοπίσετε τα στοιχεία των κεφ. 86, 87 που αποτελούν καταδίκη του πολέμου.

11. Με ποια μέσα (λεξιλογικά-υφολογικά) προσπαθεί να τονίσει ο Θουκυδίδης το μέγεθος της πανωλεθρίας των Αθηναίων στη Σικελία; Πώς εξυπηρετεί κατά τη γνώμη σας την προσπάθεια αυτή του ιστορικού η καταληκτική φράση του κεφ. 87;

12. Για ποιους λόγους ο Γύλιππος δεν επιθυμούσε την εκτέλεση του Νικίας; α) Διότι ο Νικίας του ήταν αγαπητός από το ρόλο που είχε διαδραματίσει υπέρ των Λακεδαιμονίων

στην Πύλο, β) διότι επιθυμούσε να εκτελεστεί ο Δημοσθένης που του ήταν μισητός από τα γεγονότα στη Σφακτηρία και την Πύλο και να γλιτώσει έτσι ο Νικίας, γ) διότι ο Γύλιππος θεωρούσε ότι θα επισφράγιζε τη μεγάλη του επιτυχία στη Σικελία, αν έφερνε αιχμάλωτους στους Σπαρτιάτες και τους δύο αντίπαλους στρατηγούς, δ) διότι είχε δώσει υπόσχεση στο Νικία, ε) για όλους τους παραπάνω λόγους, στ) για μερικούς από τους παραπάνω λόγους, ζ) για κανένα από τους παραπάνω λόγους. Επιλέξτε τη σωστή απάντηση.

13. Συμφωνείτε με την ακόλουθη παρατήρηση; «Αν είναι στη φύση της τραγωδίας να προκαλεί την αίσθηση των ανεκπλήρωτων δυνατοτήτων, τότε υπάρχει έντονη εδώ (δηλαδή στο κεφ. 7.84-87) η αίσθηση της τραγωδίας, ακόμη και στις

τελευταίες φράσεις των Σικελικών» (Finley. ό.π. σ. 250). Πιστεύετε ότι η σικελική εκστρατεία, όπως περιγράφεται από το Θουκυδίδη έχει τα γνωρίσματα της τραγωδίας; Αν ναι, να αναλύσετε το δομικό για την τραγωδία σχήμα «ύβρις-τίσις», όπως το αντιλαμβάνεσθε στα Σικελικά.

14. Να εξηγήσετε με συντομία τους λόγους για τους οποίους τελικά, παρά τη θέληση του Γύλιππου, εκτελέστηκε ο Νικίας.

15. Να συζητήσετε και να προσπαθήσετε να ερμηνεύσετε τα κίνητρα της απάνθρωπης συμπεριφοράς των Συρακουσίων έναντι των Αθηναίων αιχμαλώτων.

Δεκάδραχμο
των
Συρακουσών

θέματα για συζήτηση

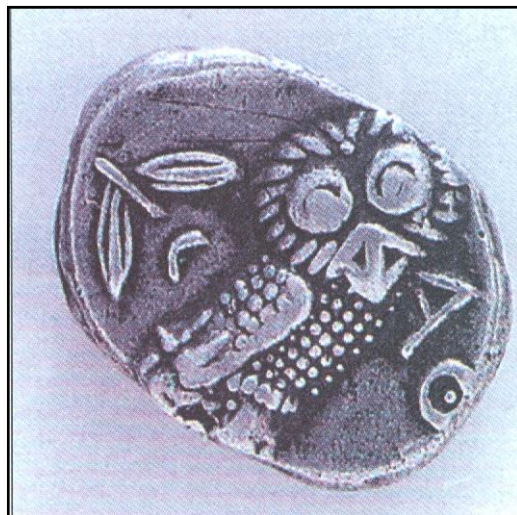
- Να μελετήσετε με προσοχή τα παρακάτω κείμενα που αναφέρονται στην τελική κρίση του Θουκυδίδη για το Νικία (86.5) και να προσπαθήσετε να τα σχολιάσετε. Ποια άποψη σας φαίνεται πιο πειστική; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας. «Γενικά (ενν. η τελική κρίση του Θουκυδίδη για το Νικία) έχει θεωρηθεί εγκώμιο· στην πραγματικότητα είναι κακία. Κατά τη γνώμη μου ο Θουκυδίδης γράφει ότι ο Νικίας άξιζε ένα τέτοιο τέλος, καλύτερο από οποιονδήποτε άλλον Αθηναίο, αν λάβωμε υπόψη την τυπική αρετή του. Μ' άλλα λόγια ένας άνθρωπος με τέτοια τυπική αρετή δεν άξιζε ένα τέτοιο παράτυπο τέλος. Αυτό είναι ειρωνεία του είδους, στο οποίο σπάνια παρασύρεται ο Θουκυδίδης· πίσω της υποφώσκει η καταπι-

εσμένη κρίση ότι η Αθήνα ήταν άτυχη που έδειξε τόση εμπιστοσύνη στο Νικία, το πρότυπο της άψογης εντιμότητας». (John B. Bury, Οι Αρχαίοι Έλληνες Ιστορικοί, σ. 104).

«Ο Νικίας είναι η πιο τραγική μορφή στην «Ιστορία». Διηύθυνε με υψηλό αίσθημα χρέους μια στρατιωτική επιχείρηση, την οποία αποδοκίμαζε, για αρκετούς δε μήνες χωρίς συστρατηγούς, με τους οποίους να μοιράζεται τις ευθύνες και έχοντας επιπλέον να αντιμετωπίσει τη σοβαρή του ασθένεια. Στο τελικό στάδιο της εκστρατείας επέδειξε ηρωική αφοσίωση. Η καλή τύχη που τον είχε συνοδεύσει κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου τον εγκατέλειψε και τελικά βρήκε άθλιο θάνατο. Δεν αποτελεί συνηθισμένη πρακτική του Θουκυδίδη να δείχνει επιείκεια σε ανίκανους

ηγέτες και δεν παραλείπει να τονίσει τις ατέλειες του Νικία ως στρατιωτικού ηγέτη. Όμως, για μια στιγμή μόνο, ο Θουκυδίδης εγκαταλείπει τη συνηθισμένη του «απάθεια», διότι τα συναισθήματά του οδηγούνται από την τραγωδία ενός καλού ανθρώπου, ο οποίος ενεπλάκη μαζί με χιλιάδες άλλων σε συμφορά. Αυτή η καλοσύνη (ενν. του χαρακτήρα του Νικία) αποτελούσε αντικείμενο θαυμασμού για τον Θουκυδίδη, καθώς ο ιστορικός πίστευε ότι συνιστούσε βασικό στοιχείο ενός άξιου αρχηγού. Ο Θουκυδίδης αποτίει φόρο τιμής στο Νικία παρακινημένος από την τραγική μοίρα του ανδρός και επιθυμώντας να του αποδώσει δικαιοσύνη». (H.D. Westlake, *Individuals in Thucydides*, σσ. 210-211).

- Σε ποιες γενικές διαπιστώσεις για την ανθρώπινη φύση οδηγηθήκατε από τη μελέτη των κεφαλαίων 7.75-77 και 84-87; Να βασίσετε την απάντησή σας σε συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.
- Συζητήστε αν πράγματι τα κεφάλαια των Σικελικών που διδαχθήκατε αποτελούν «κτήμα ές αϊεί». Εξηγήστε τη γνώμη σας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 7ου ΤΟΜΟΥ

- **Θουκυδίδου Ιστορία**

(Κ. Διαλησμά - Ε. Κουτρομπέλη)

Βιβλίο 65

Βιβλίο 762

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.